

J. WILCKE

RENÆSSANCENS MØNT- OG
PENGEFORHOLD

1481—1588

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS J. H. SCHULTZ

J. H. SCHULTZ A-S · UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI

MCML

ANDET KAPITEL

Christian II.s Klippinge og den første Møntvalvation

Kong Hans blev ikke den Møntreformer, som Hauberg formodede. Tværtimod udnyttede han — som saa mange før og efter ham — Møntsystemet til at skaffe sig Midler til sine Krige mod Sverige og Ditmarsken m. fl. Trods en vis Sparsommelighed var han stedse i Pengetrang. 2. Marts 1491 skriver han f. Ex. fra Møntergaarden i Malmø til Mouritz Nielsen Gyldenstjerne om at sende ham saa mange Penge som muligt, da Kongen trænger stærkt! 15. og 16. Juli 1510 skriver han til Lensmanden i København om at opspore en Fjerding med *Sølvtenne*, som findes i et i Søen opbragt lybsk Skib, men Esge Bille svarer den 18. s. M., at han ikke kan finde Sølvten!

Hans saavel som hans Fader havde lovet Rigsraaderne at holde Mønten op til den lybske i Hansestæderne, men det lykkedes ikke under Krig og Orlog. Som tidligere omtalt kom den danske Mønt helt ned paa 32 β d. = 20 β l. eller 40 β d. = 24 β l.

Efter Morten Møntskrivets Regnskab stillede Kong Hans' Skiltinger og Hvide sig saaledes:

Ved Bedømmelsen af de i det norske Møntkabinet vejede Mønter er benyttet den i de svenske Møntregnskaber angivne Lødighed, men iøvrigt vil det ses, at de vejede Mønters Vægt ikke giver noget synderligt Bidrag til Oplysning for Mønthistorien. I Tilslutning til hvad der i forrige Kapitel er anført om Værdien af Kong Hans' Mønter skal her, inden der drages Sammenligning med Efterfølgerens, gøres opmærksom paa følgende Forhold.

Mønt	Bruttovægt gr.	Lødighed Lod	Finvægt gr.	1 Sølv-Gyldens Finvægt i:	1 Sølv-Gyldens Bruttovægt gr.	1 Sølv-Gyldens Finvægt gr.
Skilling	ca. 2,7	ca. 5 1/2	ca. 0,93	24 β = 22,32 gr.	ca. 29	ca. 29, 28 og 25
Hvid	- 0,9	- 4 1/4	- 0,24	3 × 24 Hvid = 72 17,28 gr.	—	—
—	—	—	—	4 × 24 Hvid = 96 23,04 gr.	—	—
—	—	—	—	5 × 24 Hvid = 120 28,85 gr.	—	—
Efter H. Holst's Vejninger:						
Skilling	2,22	ca. 5 1/2	ca. 0,76	24 β = ca. 18,24 gr.	—	—
Hvid	0,342	- 4 1/4	- 0,09	120 Hvid = ca. 10,80 gr.	—	—
—	0,885	—	- 0,23	ca. 27,60 gr.	—	—
—	0,630	—	- 0,17	- 20,40 gr.	—	—

For Skillingerne Vedkommende kan der næppe regnes med mere end 24 β paa Gylden, naar man sammenligner dens Sølvindhold med Gyldenens. Det vil altsaa sige, at Kong Hans' Skilling dog har holdt sig saa nogenlunde op til den lybske, hvoraf der i Begyndelsen af Kong Hans' Tid regnedes 20, senere 24 paa Gylden.¹⁾ Dette bestyrkes ogsaa ved forskellige Udtryk i Datiden, f. Ex.: »12 M lybsk danske Penge gænge i København«, »30 M lybsk danske Penge, som gænge er i Nørre Jylland«, »60 lybske M danske Penge som i Phyn(!) gængs er«, »20 lybske M danske Penge, som i Nørrejwland nu gængs er«, »200 lybske M som i Danmark gængs er«, »41 Stæde M og 2 β lybske i Stædepenge, 290 M danske 15 β danske, 84 1/2 Kast alle hvide Penge«, altsaa har øjensynlig de 290 M været β ligesom de 15 β, medens de 84 1/2 Kast har været ca. 340 Hvide (eller ca. 250 Hvide,

¹⁾ W. Christensen: Dronning Christines Hofholdningsregnskaber.

hvis man kun regner 3 Stkr. i Kastet, hvad dog ikke stemmer med Brøken $\frac{1}{2}$), endvidere »500 \mathcal{M} deusches geldes og 100 \mathcal{M} kleines geldes«. »300 \mathcal{M} lybsk danske penge« i Modsætning til f. Ex.: »3000 \mathcal{M} danske Penge«, »200 \mathcal{M} danske Penge« o.s.v.¹⁾

Der er herefter Grund til at formode, at Kong Hans' Skillinger, der jo ogsaa kostede baade 4 og 5 Hvide i Stedet for de almindelige 3, regnedes god for lybsk Valuta, 20 eller 24 paa Gylden, medens den Mønt, hvoraf der gik 2, senere $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d. paa Gylden, var Kors-hviden. Regnes der med det oprindelige Antal Hvide paa 1 β , nemlig 3 Stkr., vil 4 Hvide paa Skillingen eller 96 Stkr. paa 1 Gylden og 5 Hvide paa Skillingen eller 120 Stkr. paa 1 Gylden, netop være det samme som 32 β eller 2 \mathcal{M} og 40 β eller $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} paa Gylden, vel at mærke i Skilling à 3 Hvide. Herved opnaas ogsaa Overensstemmelse mellem lybsk og dansk Mønt.

Men det er herefter end mere klart, at det særlig var Kong Hans' store Udmøntninger af daarlige Krigshvide, der havde bragt Forvirring i hele Pengeregningen og delt Valutaen i \mathcal{M} lybsk à 16 β lybske eller danske Skillinger og \mathcal{M} dansk à 16 β à 3 Hvide. Af den første gik $1\frac{1}{2}$ \mathcal{M} eller 24 β paa Gylden, af den sidste 2 \mathcal{M} = 32 β = 96 Hvide, senere $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} = 40 β = 120 Hvide paa Gylden.

Denne Tilstand kunde selvfølgelig ikke tjene Omsættningens Tarv. Det var derfor naturligt, at Rigsraadet ved den ny Konges Tiltrædelse forlangte Garantier for en forbedret Mønts Indførelse, i første Række Korshviden, i anden Skillingen.

Den 22. Juli 1513 udstedtes Kong Christian II.s Haandfæstning, hvori det hed: »item hvad som myntes efter thende dag i Danmark og Norge skal myntes saa at thue mark gjør fyldest for en riksdrl. (af andre Kilder en rhinsk Gylden).«²⁾

Herefter fik Dynes Blicher 1. August 1513 Beskikkelsesbrev som Møntmester i Malmø, hvorefter han skal mønte β og Hvide, saa at *hver β skal gælde 3 Hvide af den mønt som nu møntes skal* og at 16 β mønt skal være god for $\frac{1}{2}$ rinsk Gylden i Guld og veien mark af samme

¹⁾ Danske Breve fra Middelalderen, 2. R., III, p. 295, 350, 609, 622, 688; V, 25—26, 417, 507; VII, 374, 368. RA. Arkivregistratur, I, p. 21, No. 46.

²⁾ RA. Erik Krabbes Lovarbejder, I b, Aarsberetning fra Gehejmearkivet, II, p. 62. Dipl. Norv., 9. Saml., p. 442.

mønt skal holde 6 Lod, 1 Quintin mindre, verksølv saa got som guld-smedene forarbejde her i Riget og skroden heraf 32 Kast, 3 Hvide (Skilling) i hvert Kast paa hver veien Mark, itom weien Kølns mark af samme mønt udi Hvide scall holde $4\frac{1}{2}$ Lod werksølv og scal schrodningen holde af samme hvide 74 Kast, 3 Hvide i Kastet, 1 Quintin til fare, saa at 2 danske \mathcal{M} pendinge af fornævnte mønt 16 β i hver \mathcal{M} og III. Hvide i hver β skal gøre fyldest for en rinsk gylden udi guld tall og skal fornævnte mønt være fornævnte Dynes uden al skade og tiltal therom i nogen maade saa at han skal dem ingen andensteds forantvorte en(d) paa den stock han skroder dem og mønter og disse fornævnte articel i alle maader som nu foreskrevet stande, intet tilligge eller aftage . . . item skal alle Købmænd som søge vor mønt med guld, sølv eller balion og alle Møntmester Svende som der komme og vil tjene være leide og felige udi vort Rige undtagen vore og Rigens fiender og skal man intet guld, sølv eller balion her i Riget *fortolde*, som man dér paa møntet fører, og skal fornævnte Denes for ingen til rette stande uden for os selv. Dynes skal være fri for *sch chatten*. Tillige skal han mønte guldmønt hele og halve Gylden saa god som rinske Gylden, skal han og mønte os hvert aar 20 \mathcal{M} Guld og 20 \mathcal{M} Sølv paa hans egen kost og tæring og skal vi selve fange ham Guld, Sølv og Kobber og stande selv skaden for det der afgaar i ilden.«¹⁾

G. Galster har heraf udledet følgende Tabel over β og Hvid:

	Stkr. paa cølnsk \mathcal{M}	Raa- vægt (cølnsk \mathcal{M} 230 gr.)	Halt i Værk- sølv (15- lødigt)	Lødig- hed	Finhed $\frac{1}{1000}$	Finvægt gr.	Stkr. paa rhinsk Gylden
Skilling	96	2,40	$5\frac{3}{4}$	$5\frac{1}{32}$	314,5	0,75	32
Alb.	222	1,04	$4\frac{1}{2}$	$3\frac{15}{16}$	246	0,25	96

Sammenligner man denne Tabel med hvad Morten Møntskriver har oplyst om Kong Hans' β og Hvid, vil man finde, at Christian II.s nye Mønt meget lidt imødekom et Krav om Forbedring af Mønten. Finvægten for 1 β er betydelig forringet, saaledes at man altsaa ganske

¹⁾ Suhm: Ny Samlg., II, 1, Skaane og Halland, p. 123.

har opgivet at lade den følges med den lybske β , der da holdt 1,269—1,103 gr. og vedblivende regnedes for højst 24 β paa 1 Gylden¹⁾, medens man i Danmark lod gaa 32 β paa Gylden. Det synes som om man hra været nødt til at trække Skillingen ned til Korshviden, hvis Finvægt er den samme som Kong Hans', unægtelig en ejendommelig Form for Møntforbedring i Henhold til Haandfæstningen 8Dage forinden. Men det er nu heller ikke givet, at det er helt saa galt, som Galster vil gøre det til.

For det første maa den cølnske Mark saavel for Sølv mønten som for Guldmønten i Henhold til alt det tidligere anførte regnes til sin normale Vægt 233,855 gr.

Endvidere er det højst tvivlsomt, om Finheden bør regnes af 15-lødigt Værksølv, thi Christian II.s Skraa og Skikkelse for Guldsmedene i Danmark om *mindst* 15 lødigt Værksølv er først udstedt 2 Aar senere i 1515, medens den Skraa, der gjaldt 1513, var Kong Hans' af 1496, hvorefter Sølvarbejder kunde nøjes med 14 Lødighed. Men skulde denne Lødighed anvendes paa den ny Mønt, blev den rent daarlig. Ikke heller nævnes Værksølv i Kong Hans' svenske Møntordning eller Christian II.s senere af 1514, der ligger forud for ovennævnte Skraa af 1515, hvad dog laa nær, hvis Værksølv i 1513 skulde være Sølv efter 1515. Ej heller staar der i Skraaen for Guldsmedene, at de ikke maatte forarbejde bedre Værksølv, kun at det ikke maatte gaa under 14, senere 15 Lod. Udtrykket betyder sikkert kun fint Sølv, ikke Pagament, Balion eller lign. daarligt Blandingsgods. Hvorfor skulde man ogsaa benytte en saa bizar og usikker Regningsmaade, der saavidt bekendt næppe var udbredt. Med disse Modifikationer stiller Forholdene sig saaledes:

Herefter er Hviden noget forbedret, Skillingen betydelig forringet og atter regnet til 3 Hvid, Sølv møntens rette Forhold til Datidens Sølvgylden paa $27\frac{1}{2}$ à 29 gr. f. S. gennemført, Forholdet til den lybske β ophævet og Enhed mellem 1 \mathcal{M} dansk i Skillinger og Hvide paany søgt tilvejebragt, men ganske vist kun paa Bekostning af Skillingen og dens Forbindelse med den lybske \mathcal{M} og β .

Skal der heri søges et Udtryk for Christian II.s Stræben efter Løsgørelse fra Lübeck?

¹⁾ Jesse, l. c., p. 128, 211.

Mønt	Stkr. paa cølnsk \mathcal{M}	Bruttovægt gr.	Finhed i Lod	Finvægt gr.	Stkr. paa rhinsk Gylden og disses Finvægt	Stkr. paa rhinsk Gylden og disses Finvægt efter Kong Hans' Udmøntning gr.
Skilling ...	96	2,436	$5\frac{3}{4}$	0,875 gr. Kong Hans: 0,93 gr.	32 Stkr. = ca. 28 gr.	24 Stkr. = 22,32 gr.
Hvid	222	1,053	$4\frac{1}{2}$	0,296 gr. Kong Hans: 0,25 gr.	96 Stkr. = ca. 28 gr.	23,04 gr.

Hvorom alting er, nogen virkelig Forbedring af Mønten var det ikke, kun en Forenkling og Enhed i den danske Sølv mønt, men mere tilsigtede maaske Haandfæstning, Møntmesterbeskikkelse, Konge og Rigsraad heller ikke, thi en egentlig Reform vilde koste Penge, hvad der maaske ikke var for mange af efter Hans' vel noget nærige, men samtidig paa Grund af Krigene bekostelige Regering.

Efter de foreliggende Tabeller lyder det ret rimeligt, at der ikke er udmøntet Skillinger til 32 Stkr. paa Daleren eller Gylden. Galster fremhæver, hvor lidet de til Nutiden i det danske Kabinet overleverede 9 Stkr. Hvide svarer til Møntordningen. Naar man ser, hvorledes Hans Holsts Vejninger er kommet til kort over for de positive Oplysninger i Morten Møntskrivners Regnskab, kan det ikke forbavse, at 9 sølle Exemplarer og deres »Gennemsnit« ikke kan give noget Billede af Udmøntningen. Om de vejes med, om saa skulde være, en halv Snes Decimaler, er selvfølgelig uden nogensomhelst historisk Interesse. Angaaende den rinske Guldgylden hvoraf intet Exemplar ses bevaret til Nutiden, henvises til det tidligere om de cølnske Gylden oplyste. Formlen er iøvrigt følgende:

	Stkr. paa cølnsk \mathcal{M}	Raavægt (cølnsk \mathcal{M} 233,855 gr.)	Finhed		Finvægt gr.	Metalværdi i 1875-Kroner
			Karat	$\frac{1}{1000}$		
Rhinsk Gylden	$71\frac{1}{3}$	3,278	$18\frac{1}{2}$	770,83	2,527 G. 0,478 S.	6,275

Forholdstallet mellem Guld og Sølv er herefter 1 : 11.

Christian II.s Hvid 1513

Enheden mellem Hvid og β maa alligevel ikke have bekommen Datiden vel. Vedblivende gjorde det økonomiske Fællesskab med Lübeck og Hansestæderne sig gældende. Den ringere β , 32 Stkr. paa Gylden, var ikke nogen god Reform. Man vendte Aaret efter tilbage til Skillingen til 24 Stkr. paa Gylden.

1514 fik »Myntemester Dienis udi Malmö« Brev¹⁾ efter Rigsraadets Raad og Samtykke paa at mønte:

Nobel 23 $\frac{1}{2}$ Karat fint nobel Guld	16 Stkr. paa \mathcal{M} c., da er Stykket 6 Gylden
Rhinsk Gylden 18 Karat fint nobel Guld	72 — — — —
Sølvgylden 14 Lod fin	8 $\frac{1}{2}$ (et Sted staar 9) Stkr. paa \mathcal{M} c.
$\frac{1}{2}$ — 14 — —	17 — — — —
$\frac{1}{12}$ — 8 — —	58 — — — —, 12 Stkr. paa 1 Gylden
Skilling 6 — —	22 Kast — — — —, hvert Kast 4 Stkr. 24 Stkr. paa 1 Gylden
Hvid 5 — —	55 — — — —, hvert Kast 4 Stkr.
Blaffert 5 — —	124 — — — —, do.
Smaapenge 4 — —	216 — — — —, do.

Paa disse »partzeler« skulde Dienis derhos have 1 Quintin »til sin liffs faare«.

Nobelens Finhed er 23 $\frac{1}{2}$ Karat, men man har ment at burde fortolke de selvsamme Ord »fint nobel Guld« for Gyldenens Vedkommende som 18 Karat af 23 $\frac{1}{2}$ Karat Nobelguld. For det første skulde Nobelen saa egentlig ogsaa beregnes til 23 $\frac{1}{2}$ Karat af 23 Karat 3 $\frac{1}{2}$ grains engelsk Nobelguld. Men det var dog for subtilt. Baade for Noblens og Gyldenens Vedkommende betyder det valgte enslydende Udtryk kun, som selve Ordet »nobel« angiver, fint eller ædelt Guld, og Gyldenens Finhed er derfor slet og ret 18 Karat.

¹⁾ Suhm ny Saml., II, 1. p. 141.

Mønt	Stkr. paa cølnsk <i>M</i>	Brutto- vægt gr.	Finhed Karat og Lod	Tusind- dele	Finvægt gr.	Stkr. paa rhinsk Gylden	Finvægt paa rhinsk Gylden gr.	Finvægt under Kong Hans gr.	Finvægt efter Ord- ning 1513 gr.
Nobel	16	14,616	23 ¹ / ₂	979,16	14,312	¹ / ₆	2,385		
Rhinsk Gylden	72	3,248	18	750	2,436	1	2,436	2,402	2,527 Guld 0,478 Sølv
Sølv —	8 ¹ / ₂	27,512	14	875	24,073	1	24,073		
¹ / ₂ —	17	13,756	14	875	12,036	2	24,073		
¹ / ₁₂ — = 2 <i>β</i>	58	4,032	8	500	2,016	12	24,192		
<i>β</i>	88	2,657	6	375	0,996	24	23,904	0,930	0,875
Hvid	220	1,063	5	312,5	0,332	72	23,904	ca. 22,3 0,240 23,04	ca. 28 0,296 ca. 28
Blaffert	496	0,498	5	312,5	0,156	144			
Penning	864	0,271	4	250	0,068	288			

Forholdet mellem Guld og Sølv bliver herefter 1 : 9,9.

Af Tabellen vil for det første ses, at den rinske Guldgylden er forringet i Finvægt. Endvidere er i Overensstemmelse hermed Sølvgylden nu reduceret til ca. 24 gr. fint Sølv. Dette stemte med Tendensen i de tyske Lande, om end man dér dog ikke i 1514 var kommet saa langt ned med Sølvgylden eller Thaleren, som Christian II. 1506 havde den lybske β en Finvægt af 1,16 gr., 24 Stkr. paa 1 Gylden eller en samlet Finvægt af 27,84 gr.¹⁾ Men under de Omstændigheder var det ogsaa klart, at Ordningen af 1513 slet ikke kunde opretholdes, saaledes at Skillingen af 1513 overhovedet ikke naaede at komme til Udførelse, ikke heller den rhinske Gylden. Hvis en Gylden skulde koste 32 Stkr. af de først projekterede Skillinger, blev den for dyr. Man maatte hurtigst muligt indrette sig efter de forandrede Forhold, $\text{c}:$ inddele Gylden i 24 β og 72 Hvide, men til Gengæld gøre dem noget bedre. Den samlede Finvægt paa Gylden blev herefter mindre, men til Gengæld Antallet af β og Hvide paa Gylden som i Hansestæderne: 24 og 72 i Stedet for 32 og 96.

Møntordningen af 1514 var altsaa saa langt fra nogen Forbedring »langt over hvad Haandfæstningen krævede«, at den tværtimod var en betydelig Forringelse i Strid med Haandfæstningen, forsaavidt 24 Stkr. noget forbedrede β skulde gøre det ud for en rhinsk Gylden, medens Haandfæstningen krævede 32 β .

Sølvgylden er forringet i Forhold til Udlandet og Sølvindholdet af 1 Gylden i Mønt betydelig forringet i Forhold til Ordningen 1 Aar tidligere. Kun hvis man ser paa det enkelte Stk. β eller Hvid, kan man fristes til at tro, at Mønten er bedre, vel at mærke, naar man ganske overser Tallet af β og Hvid paa Hovedmønten.

Det vilde være det samme som, hvis 1 Krone deltes i 100 Øre à 1 gr., og man saa »forbedrede« Mønten ved at udmønte 1 Øre i $1\frac{1}{2}$ gr., men kun 50 Stkr. paa Kronen. Saa havde Hovedmønten dog tabt 25%!

Det er ikke sandsynligt, at Borger eller Bonde i Detailhandelen fik mere eller bedre for den »forbedrede« Skillings. Købmanden kunde ikke vente i Indkøb at faa det samme for den nye Gylden à 24 β som for den gamle Gylden à 32 β . Saa mærkeligt det egentligt lyder, var han i Virkeligheden nødt til at levere mindre og daarligere for $\frac{1}{24}$ Gylden end for $\frac{1}{32}$ Gylden, fordi han kun fik 24 β til at opveje

¹⁾ J. Wilcke: Daler, Mark og Kroner, p. 153. Jesse, l. c., p. 128.

en Gylden i sine Indkøb. En helt anden Sag var det, hvis 1 β havde $\frac{1}{24}$ af Gyldenens Sølvindehold, men det var jo langt fra Tilfældet, end ikke af Christian II.s ringere Sølvgylden. Og efter de Vejninger, der er foretaget, maa man tilmed gaa ud fra, at de udmøntede Penge ikke iagttog Møntanordningens Bestemmelser, saaledes at Mønten delvis var en *Kreditmønt* — et Forhold, der tiltog med Vanskelighederne, navnlig hvis nogle af de berygtede Klippinge endog udgaves for Dobbeltskillinger.

I Virkeligheden er Møntordningen fra Sommeren 1514¹⁾ et velment Forsøg paa at stikke Folk Blaar i Øjnene ved at give det Udseende af, at der nu atter kun krævedes 24 β i Mønt ligesom i Lybæk for at svare til 1 Gylden. Idet man samtidig gjorde Smaamønten lidt bedre, skulde hele dette Kunststykke lettere kunne gennemføres. Det er uforstaaeligt, hvorledes Galster snart kan regne 24 β paa den rhinske Gylden, snart erklære »Gylden for en Regningsmønt, kun et Udtryk for 24 β .« Hvad vil det sige? 1 Gylden i Mønt var en faktisk Møntenhed, der skulde svare til en rhinsk Gylden. Det var i hvert Fald Meningen, selv om det kun kom daarligt til Udførelse.

Samtidig udstedtes 3. August 1514 en Møntordning for Norge²⁾, hvorefter Norsk Mønt skal være lige saa god som dansk; norsk Mønt skal være gjeng og gæv i Danmark og omvendt dansk i Norge; Sølv- og Guldvægten skal være ligedan i Norge som i Danmark; for Fremtiden skal den cølnske Vægt bruges; endelig skal i Norge og Danmark intet *Sølv* forarbejdes eller sælges, som er under 15 Lod fint med 1 Quintin til Remedium; item skal ei nogen indføre og sælge i Danmark og Norge andet *Guld* end det som godt er af Vægt og Værd og som for Fyldest gaar og gives i Tyskland.

For *Norge* henvises altsaa til og bekræftes den danske Møntordning af 1514.

Paa samme Vis fornyes denne den 24. August 1515 for Sjælland, idet Kongen »for mine Rigers og deres Indbyggeres Beste og Bestandt Skyld haver nu ladet gøre en Skikkelse paa en ny Mønt, som vor Møntmester udi Malmø herefter mønte og slaa skal udi saa Maade som herefter skrevet, at den Mønt som herefter møntes i Malmø, skal 24 β gælde en rhinsk Gylden og 6 danske Hvide aff den gamle Mønt skal

¹⁾ RA. Chr. II. Registre 1513—23. Folio 189.

²⁾ Paus gl. n. Love 3, p. 281—82.

gaa paa 1 β og skal herefter ingen Guldsmed her i Riget forarbejde noget Sølv uden løde *M* deraf holder 15 Lod fint, og dertil skulle de have et Quentien til Fare.« Dette var vist nærmest en Forsiring til Forskønnelse af Skillingen til 6 Hvid, saa Menigmand ret kunde se Regeringens brave Hensigter. Sølvstøjet skulde forbedres fra 14 til 15 Lod. At Christian II. og hans Regering skulde have haft nogen virkelig Interesse for Undersaatternes Sølvstøj, om det var 14 eller 15 lødigt, er næppe sandsynligt. Derimod kunde det vel være, at der var Hensyn at tage til de Sølvskeer, Stob, Kedler og Kander, som i ikke ringe Omfang indgik i Skatter og Landehjælp, at det var bedst muligt lige til at gaa i Møntemesterens Smeltedigel.

Derhos gives Forbud mod Indførsel af daarligt Sølv, og mod Udførsel af den danske Mønt.¹⁾ Et andet Sted anføres, at Dyens Blecker, Møntmester i Malmø, har givet Kongen 900 r. G. i hele *β* af den ny Mønt, hver *β* for 5 Hvid regnet, af det Sølv, som min Herre fik hannem at mønte, Datum Haffnie dominica cantate, 3: 4. Søndag efter Paaske 1515. Her var det i Kongens Interesse kun at blive debiteret 5 Hvid pr. modtagen *β*, hvis da Mellemregnskabet førtes i Hvide eller det af Kongen leverede Sølv har været Hvide.

Efter disse Dateringer er det overvejende sandsynligt, at Møntordningen fra Sommeren 1514, den norske Forordning af 3. August 1514, Kvitteringen fra Paasketid 1515 og det sjællandske Aabne Brev af 24. August 1515 udgør et samlet Lovkompleks om samme Mønt, kun at man i Løbet af dette Tidsrum har nedsat de gamle Korshvide fra 4 over 5 til 6 Stkr. paa Skillingen, 3: 96 Stkr. eller ca. 23 gr. f. S., 120 Stkr. eller ca. 29 gr. f. S. og 144 Stkr. ca. 35 gr. f. S. paa Gyldenene, hvilket i Virkeligheden vil sige, *enten* at de gamle Korshvide fra Christian I.s og Kong Hans' Tid gennemgaaende maa være blevne saa slette og slidte, at de var ret værdiløse i Forhold til deres oprindelige Udmøntning, *eller* at Kongen vilde udrense Hvide og indtjene Sølv fra Befolkningen ved at underbyde deres store Beholdninger af Korshvide til Indløsning af Skat eller med Skilling. Til dette Formaal tjente selvfølgelig en tung, men ringholdig Skilling særdeles vel. Vil man sammenligne Skillingen med Hvidene, finder man, at Skillingens Finvægt ca. 1 gr. f. S. til Nød opvejes af 4 Hvide ca. 0,96 gr. f. S.,

¹⁾ Suhm Sml. 2, 1, p. 133, tituleret »Paa mynth«. Med en nyere Haand er tilskrevet: »Forandring paa mynthen och Sølf«. Ny Saml., p. 149.

medens 5 Hvide har en Finvægt af ca. 1,20 gr. og 5 Hvide ca. 1,44 gr. alt efter de fra Sverige nu fremkomne Oplysninger om Hvidenes Vægt og Finhed. Herefter kan *Hvidenes Devaluation* i 1515 kun betragtes som en *møntteknisk Skatteoppebørsel hos Befolkningen* og mulig Udnyttelse af Borgerskabets Misfornøjelse med Massen af cirkulerende Korshvide, der i mange Henseender maatte være en Byrde for Omsætningen.

Skilling efter Møntordningen 1514. Av. Hellig Knud med Glorie

Galster har med Rette henledt Opmærksomheden paa de mange forskellige Typer paa Skillinger fra Aarene 1514—17. Ved denne Lejlighed har tillige Vejningerne i det danske Møntkabinet haft vejledende Betydning, thi det er øjensynligt, at der har været drevet *Møntspekulation med Skillingerne*. Skillingerne fra 1514 synes at have været betydelig tungere end Aargangen 1515. Derefter er Skillingerne fra 1516—17 igen vægtigere end de fra 1515. Skillingerne u. A. synes

Skilling 1515. Kongebilled (Christian II.) uden Glorie

ogsaa at være ret vægtige. Samtidig er Finheden ringere end efter Møntordningen for en Del Skillings Vedkommende, ja nogle karakteriseres som »lidt mere kobberholdige«.

Saa meget synes de foretagne Vejninger at have konstateret, at ingen af de vejede Skillinger naaede den anordningsmæssige Vægt med andre Ord de var mere at regne for »Tegn« paa Værdien end

denne selv. Hvor forkasteligt dette var i en Tid, hvor Mønten i Virkeligheden var en Vare af en vis Værdi, som udbyttedes med andre Varer, kan let forstaaes, idet »Kredit«-Mønt endnu ikke officielt forelaa. Christian II. var altsaa inde paa Møntforvirringens og Møntforringelsens Vej Aar forud for Klippingeudmøntningen til Finansiering af Sverigskrigen.

Skilling 1515. Kongens kronede Brystbillede efter Brenner¹⁾

Denne sidste Mønt kendes ikke for Tiden, men er optaget efter et svensk ældre Møntværk fra 17-hundredeaarstallet. Det synes som sjældne danske Mønter er havnede i Sverige og dér forsvundne. Den her nævnte Mønt af særlig fin Udførelse kunde vel være slaet til Kongens Bryllupsfest 1515 den 12. August.

Skilling 1516

Helt forskellig Forside med det oldenborgske Vaaben i dobbelt Indfatning

Skilling u. A. Kongebilled uden Glorie

¹⁾ Elias Brenner: Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum, Tavle X.

Disse forskellige Typer og Tegninger kan tyde paa forskelligartede Udmøntninger, uden at dette behøver at være i Henhold til forskellige Anordninger. Tværtimod er det, hvis ovenstaaende Hypothese er rigtig, mest sandsynligt, at Bestemmelserne fra 1514 er forblevne uforandrede, medens Mønten stiltiende er forringet. At der paa nogle

Skilling norsk u. A. med Kongebilled

Skilling norsk u. A. med Oldenburgs Vaaben omgivet af et større Skjold.
Typen som Kong Hans' danske β

af Mønterne staar MONETA NOVA, behøver ingenlunde at stride herimod, men er kun en almindelig Anprisning af Varen.

Der ses ikke at være udmøntet Korshvid af Betydning under Christian II. Møntherren kunde jo selv tilvejebringe saa mange ringholdige Skillingstykker, han vilde, hvormed han kunde betale sine Leverandører. Og skulde han modtage Skatter og Afgifter i Mønt, kunde han forlange Hvide efter den af ham fastsatte exorbitante Kurs, hvorved der fremskaffedes Sølv til Udtynding i de daarlige Skillingstykker. At Møntregalet allerede 1517 udnyttedes efter alle Kunstens Regler, bekræftes af et Brev i Christian II.s Registre 1513—23, hvorefter Borgmester Hans Mikkelsen i Malmø bl. a. har gjort Regnskab for den »Fordel og Slagskat«, der faldt af Mønten.¹⁾ Vi nærmer os nu Krigen med Sverige 1518. Kongen tyede da til andre Midler for at

¹⁾ Suhm nye Saml. II, 1, p. 179.

skaffe Sølv til Veje. Han skrev saaledes 29. November 1518 til de Ribe Købmænd: For at der kan blive tilført Mønten i Malmø Sølv, tillades det Købmændene i Ribe for saa mange Penge, som de faar for Sølv af Møntmesteren, at købe og udføre Øxne mod at erlægge den gamle Told uanset Kongens Forbud og den nye Told. Møntmesteren skal give hver Købmand en Certificacie paa, hvor meget Sølv han har solgt til Mønten og hvor mange Øxne han derfor maa købe og udføre.²⁾

Kongen greb derhos for yderligere at udnytte det Sølv, der kunde fremskaffes, til Udmøntning af *Klippinge*, som til Slut hverken i Korn eller Skrot havde noget med ordentlig Mønt at gøre, men det er betegnende, at det netop er *Skillingspræget*, der anvendtes, hvorved endnu i nogen Tid maaske kunde opretholdes Fiktionen om 24 β paa 1 Gylden i Mønt = 1 r. G. og 6 Hvid paa en β til Lønning af Krigsfolket, som fik Gylden i Mønt, hvormed de hos Købmanden kunde forlange Betaling i Varer for 6 Hvid pr. β . At Priserne paa denne Maade matte stige, er givet.

Man begyndte med Klippinge af nogenlunde præsentabelt Udseende:

Forsøgsmønt paa ca. 8 β eller $\frac{1}{2}$ *M*

Klippinge til 1 β S. 26 og 27

²⁾ Suhm smstds. I, 3, p. 295; jfr. Galster: Chr. II.s Mønter, p. 12.

Klippinge til 1 β S. 29, 30, 31

Af Skillingsmønt udmøntedes saavidt nu bekendt følgende Beløb:

Den 6. Maj 1515 har Dyens Blecher, Møntmester i Malmø givet Kongen i <i>hele</i> β af den ny mønt hver β for 5 Hvid regnet af det Sølv Kongen gav ham at mønte.....	900 r. G.
Den 3. Juli s. A. af samme β til Kongen fra Deries Blicher.....	600 — ¹⁾
	<hr/>
	1 500 r. G.
	<hr/>
à 24 β = 1 ¹ / ₂ \mathcal{M} =	2 250 \mathcal{M}

Til denne Udmøntning havde Dines Møntmester faaet 400 \mathcal{M} af Landehjælpen ved Tyge Krabbe paa Helsingborg.

Den 27. Maj 1517 har Hans Mikkelsen Borgmester i Malmø leveret Kongen paa Regnskab af Mønten i Malmø..... 700 - ²⁾

Samme Hans Mikkelsen havde 1515 d. 18. December af Kongen faaet udleveret 100 vegne \mathcal{M} Sølv til at lade mønte her paa Mønten. For disse fik han Kvittering 12. Decbr. 1517; man tør dog ikke gaa ud fra, at disse 100 \mathcal{M} ikke er berigtigede ved de 2 Udbetalinger paa 700 og 500 \mathcal{M} , navnlig da man ikke kender Arten af det leverede Sølv, der

¹⁾ Suhm nye Saml. II, 1, p. 149.

²⁾ Ibid. p. 169, 179.

meget vel kan være honoreret med de 1 200 <i>M</i> . 1518 har Samme givet Borgmester i København Albrecth Gock i danske Pendinge af det Sølv, Kon- gen lod mønte i Malmø	500 <i>M</i>
Den 10. Febr. 1519 fik Hans Mikkelsen 2 Aars Kvit- tering for Indtægter og Udgifter, deriblandt ca. 680 vejede <i>M</i> Sølv og 24 Lod Guld, men det kan ikke heraf ses, om det drejer sig om nymøntet Mønt	
3 Feria post Dionys 1518 begynder en ny Mønt- mester i Malmø Jørgen Koch at levere Mønt, 1. Gang til Peter Skriver for i Stockholm at lønne Ryttere	30 780 -
Senere til Skipper Lauritz	39 000 -
Endvidere til Niels Skriver paa Hamburg Kraneyell alt paa Regnskab af det Sølv Kongen, Anders Glob og Hans Mikkelsen siden Paaske har leveret ham.	18 100 -
Videre 1518 leveret Peter Skriver af det Sølv Kongen har ladet forskikke til Malmø paa Mønten siden »min Herre af Sverige kom, indtil i Dag den 1. November.«	500 -
15. December s. A. til samme 1½ m <i>M</i> Pendinge . . af Sølv.	1 500 -
Anders Glob forskikket paa Mønten før Jul med Hans og Jacob Mikkelsen, 7. Januar 1519	4 000 -
18. December eller 15. Marts har Jørgen Koch faaet Kvittering for at have givet Kongen selv paa Regn- skab af Mønten ¹⁾	19 000 -
Ifølge Christian II.s Registre er denne Kvitte- ring sket St. Christophori Dag, 3: en af fornævnte Dage. Det kan herefter være 15. Marts 1519. Galster er gaaet ud fra, at det var St. Christophori et Cucuphati Dag, som er 25. Juli. Beløbet er »ant- vortet min Herres Naade selv« og saaledes iøvrigt	

¹⁾ Suhm II, 1, p. 186.

ikke sikkert afleveret Kvitteringens Dag, men muligvis adskillig Tid forinden, hvad vel kan stemme med, at dette Beløb findes i et andet Provinsregister end de foregaaende. Beløbet indgaar antagelig i det Regnskab, Møntmesteren aflagde St. Dorotheæ Virginis Dag 1519 for Sølv og Pagament, han har møntet udi Klippe Penge og 2 β , ialt 112 880 \mathcal{M} d. og 14 β , bortset fra disse sidste 14 β .¹⁾

Tirsdag næstefter Søndagen Jubilate 1519 har Jørgen Koch Møntmester i Malmø tilsvaret Peder Skriver paa Kongens Vegne	7 400 \mathcal{M}
Penninge paa Regnskab af det Sølv, som Jørgen Koch købte nu Paasketid i Lybæk til Kongens Behov for det Guld, som Mester Anders Glob ham paa Kongens Vegne antvortede i Lante Holsten nu i Faste næstforleden. 22. Maj 1519 leverede Kock Kongen	6 000 -
og Peder Skriver	2 700 $\frac{1}{2}$ -
paa Regnskab det Sølv, som Kongen for 8 Dage siden sendte ham at mønte af og det Sølv som Rentemester Anders Glob fik i Holsten.	
13. Juli 1519 i Klippinge til Kongen	7 522 -
17. Sept. — - Pendinge af Mønten	13 000 -
24. Dec. — - Klippinge	8 000 -
18. Jan. 1520 - Penninge	29 000 -
8. Marts — - Klippinge af Mønten til Kongen . .	54 000 -
5te feria post reminiscere (Fasten) 1520 fik Jørgen Koch Kvittering for at have antvortet	10 500 -
til »min Herre selv og Johan Dørsvend i Julen næstforleden (1519) paa Helsingborg«. — Altsaa fik Koch først nogle Maaneder efter Afleveringen Kvittering for Beløbet, hvad godt nok passer ogsaa paa de ovennævnte 19 000 \mathcal{M} , hvis Kvitteringsdatoen er 18. Marts 1519.	

¹⁾ Suhm nye Saml. II, 2, p. 149.

7. April 1520 i Pendinge.....	55 000 <i>M</i>
17. — — - —	30 000 -
21. — —	21 000 -
23. — —	24 000 -
ikke som af Galster anført 25 000.	
1520 og 1521 fik Jørgen Koch Godkendelse af hele sin Klippingudmøntning i de sidste 2 Aar, »og er min Herre hans fuldkommelige Tiilstander til <i>hine Mynt Klippinge</i> han paa Hans Naades Vegne myntet haver, for alle, som ham derom kan tiltale og holder ham altingets uden Skade«!	
21. Januar 1522 leverede han Sigbrit.....	55 500 -
og 20. Decbr. samme Aar.....	55 000 -
samt 1. April 1523 i Mønt til Kongen paa København.....	41 948 -
Samme Dag fik han Godkendelse af sin Møntning fra sidste Regnskab 1521!	

536 900 $\frac{1}{2}$ *M*¹⁾

1 *M* var jo 16 β eller $\frac{2}{3}$ Gylden, c: $\frac{2}{3}$ af ca. 24 gr. f. S., som havde en Metalværdi af ca. 3 Kr. 80 Øre i 1875-Kr. og en Købekraft af ca. 32 Kr., med andre Ord den af Christian II. udslaaede og udsprede daarlige Mønt, som man i moderne Tider vilde kalde Banktegn eller Kreditmønt, havde efter Forholdene 1875 en Værdi af ca. 20 Kr. for *M*, i 1947 2—3 Gange mere, og fornævnte Sum repræsenterer altsaa blot i 1875-Kroner en Sum af ca. 10 Millioner Kroner. Ved denne daarlige Klippingemønt gjaldt det jo at strække og udtynde det Sølv, han paalagde Befolkningen at skatte, bl. a. en Indkomstskat af 2 Gylden pr. Bonde, Stormændene kunde komme af med 100 til 200 Gylden mere eller mindre frivilligt. Det var altsaa hvad Sverigeskrigen kostede foruden Mængder af Naturalier. Det var dyrt

¹⁾ Angaaende Kildeangivelser kan henvises til Galsters Pjece om Christian II.s danske Mønter; dog bør der p. 12 ikke staa »Smstds.«, men Suhm, gml. Saml. II, 1. H. o.s.v., og efter p. 186, nye Saml., 3.—4. H. o.s.v. Endvidere er der p. 13 en Sammentællingsfejl paa 22, idet der skal staa 287 122 $\frac{1}{2}$ *M*, men i disse Summer skal forøvrigt, som før nævnt, fradrages 19 000 *M* + 1000 *M*.

at holde ca. 15 000 Landsknægte paa Benene. Men endnu langt større Tab for Land og Folk flød selvfølgelig af den Forvirring, den slette Mønt hidbragte i alle Forhold, Omflytning af Formue, Prisstigning, Ruin og Ulykke, alt saa meget mere som man dengang ikke kendte Kreditmønt, men Mønten som før nævnt var en Vare, der kvalitets- og kvantitetsmæssig skulde opveje det købte.

Som det af foranstaaende Oversigt ses, hed Kongens Møntmester oprindelig Dines Blicher. Et vist Opsyn med Mønten varetoges af Kongens betroede Mand og økonomiske Raadgiver, Borgmester i Malmø Hans Mikkelsen,¹⁾ under Kongens Fraværelse i Sverige Befalingsmand paa Københavns Slot.

1519 gjorde Hans Mikkelsen Regnskab for Sølv og Pagament i dansk og tysk Mønt, som han havde oppebaaret og igen udgivet 162½ vejet *M* Sølv 4 Lod 1 Quintin og i dansk og tysk Mønt 27 680 *M* d. og s. A. aflagde han ligeledes Regnskab for, hvad han havde modtaget af Hans Naades Skrivere, Mester Anders Glob, Gotshalk Eriksen, Mads Markvardsen, Jacob Krumpen, Styge Krumpen, Knud Henriksen, Hans Andersen og Hans Wenck: 680½ vejet *M* 5 Lod 1 Quintin og 24 Lod Guld, jfr. ovfr.

Da Kongen fik Anvendelse for Hans Mikkelsen paa anden Maade bl. a. som Udsending til Borgerskabet i Stockholm, overgik Tilsynet til Mor Sigbrits Broder Herman Willemzoon.²⁾

1518 fik Dines Blicher Indestaaelse for, at alene Kongen skulde være hans Dommer; han skulde være fri og kvit for al kgl. og Byens Tyngte i Malmø og andetsteds, dog skulde han svare Kronen Told og Sise af Gods, han købte.

Hermed synes Dines Blicher at være gledet ud af Sagaen for Møntvæsenets Vedkommende. Dette overtoges af en ny og saare energisk Mand: Jørgen Koch.³⁾

Med Jørgen Koch tog den rigtige Krigsmønt ret fat. Som den snu Karl, den ny Møntmester var, fik han, som allerede nævnt, gentagne Gange 1521 og 1523 Kongens Saldokvittering for alt, hvad han havde udrettet »for hele sin Klippingemøntning og for alt det Sølv, *Kobber* og *Pauiment*, han af Kongen oppebaaret haver og i Mønt igen leveret.«

¹⁾ A. Heise. Biogr. Lexicon, XI, p. 326 ff.

²⁾ C. F. Allen: Chr. II.s Breve 1854, p. 277 ff.

³⁾ A. Heise. Biogr. Lexicon, IX, p. 320 ff.

Heraf fremgaar klart, at Sølvet er blevet godt blandet med Kobber, Tin og andet daarligt Gods, men Tiderne var ogsaa saare vanskelige, naar der skulde skaffes Penge til de begærlige Landsknægte, som ikke lod sig slaa ihjel for ingenting. 1513—14 kunde Kongen ganske vist kræve hos Tolderen i Helsingør Hans Persson 300 Nobel, 331 Nobel 17 engelske Nobel, 130 Nobel, 150 Nobel, 200 engelske Nobel og 1519: 400 rhinske Gylden og 25 Gylden.¹⁾ Han optog Laan 1515 hos Bisp Niels Stygge og Bisp Niels Clausen 4 500 r. G. som genge og geve ere og udlaant Kongen uti gode fuldvægtige rinske Gylden.

1518 sender Stygge Krumpen 71 *ℳ* weigen og 7 Lod Sølv til Hans Mikkelsen i Malmø. I Ombudspenge indbetales af Hans Krabbe og Bille 3 000 *ℳ* og 1 300 *ℳ danske*. 1519 udstedes Paabud til Bisper, Lægmænd m. v. om at komme Kongen til Hjælp med saamange Penninge udi Mønt, sølff eller guldt, som I kunne holde os og Riget til Tjeneste. Bisp i Ribe, Iver Munk, mindede sit Præsteskab den 8. April 1522 om dette Paabud og senere Paabud om Aflevering af en Tredjepart, jfr. Brev af 24. Sept. 1522.²⁾

Store Indtægter indkom fra Lenene, f. Ex. bl. a. fra Aalborg Len 28. Oktober 1518—21. April 1520, da Lensmand Eiler Bryske fik Kvittering for 34 473 *ℳ* 4 β 2 Alb. dansk i forskellige Møntsorter, samt Guldringe, en liden Pose med Guld, Lod Sølv etc.³⁾ Men der krævedes ogsaa store Summer til Krigens Førelse. Laurens Rentemester, Blasius Kotzelitze og Anders Glob betalte f. Ex. store Summer i Gylden og *ℳ* til Kieler Omslag 1518 og 1521 i Renter og Afdrag paa Gæld, som stiftedes i Lante Holsten. Henrik Gøe fik St. Mikkelsdag 1522 Kvittering for 99 000 *ℳ* han sidste Faste fik af Kongen til at føre med sig til *Stockholm* at forsolde Ryttere med, og for 23 545 *ℳ*, han laante i *Stockholm* at lønne samme Ryttere, i alt 122 545 *ℳ*. Samme Aar fik Severin Norby Kvittering for 8 809 *ℳ* d. og 24 000 *ℳ* d. i Penninge til Lønning af Kongens Folk i *Finland*.⁴⁾ 1521 den

1) RA. Chr. II.s Registre. Suhm, ny Saml. 1 Jylland, p. 94, 95, 182; III, p. 159 m. m. RA. 1519—20. Koncepter og Optegnelser til Breve.

2) Ekdahl: Chr. II.s Breve I, p. 238, 305. Arild Huitfeldt: Chr. II.s Krønike, 1596, p. 103.

3) RA. Register paa hvis Quittancer Eiler Bryske har faaet.

4) Suhm, ny Saml. III, p. 159. Ekdahl: Chr. II.s Arkiv I, *Stockholm*, 1855 p. 267.

29. April indberetter Oberst Reynwald v. Heydersdorff et Nederlag, som Gustav Eriksen har tilføjet ham ved Vesterås. Tillige har de Svenske taget 2 *Skibe* ikke langt fra *Stockholm*, hvoraf det ene var *Myntemesterens* og skal have indeholdt Penge og Gods for 10 000 Fl. Han frygter, at hele Landet skal falde fra Kongen.¹⁾ For at skaffe Midler maatte Gældsstiftelsen fortsættes. Roskilde By laaner Kongen 1520: 1651 r. G., et Par Bisper 800 *M* penge danske, 400 *M* penge danske og en »Sølv-naff paa 6¹/₂ Løde *M*«. Jesper Brochman, Kongens Sekretær oppebærer fra Skaane 4 222 *M* 6 β i Guldkæder, Sølv, Guldringe, Gylden og Klippinge. Thomas Guldsmed med flere Borgere i København laaner Kongen 7 950 *M* danske Penninge at betale af Kongens Møntmester, naar han kommer til København. Om Jørgen Koch dengang var i Malmø eller Stockholm, kan ikke vides, men i hvert Fald modtog Jørgen Koch 22. Juni 1521 af Fru Christina Gyldenstjerna, Stures Enkes Midler og af Borgerskabet i Stockholm 224 *M* 9 Lod Sølv²⁾, 30. Oktober 1522 fik Jørgen Koch af Moder Sigbrit at formynte til Kong Christian II.s Behov 643¹/₂ *M* 6 Lod Sølv i Ørtuger, Sølvtenene m. v. 1522 leverer Jens Skast Mor Sigbrit bl. a. af Landehjelpen 4 402¹/₂ *M* 2 β danske Klippepenge. Esge Bille faar 1520 Kvittering for 1679 *M* d. uti danske Penninge, Sólflippinge og 2 β . I Februar 1520 indberetter Anders Glob til Kongen bl. a. om nogle Kister: A) med 817 Lod Bruch sølv »efter Flensborg Vægt«, B) med 665 *M* lybsk udi lybske β og Søsling, C) hvori 2 Poser med danske, Hamburger, Postulat stemplede Gylden og gamle *Rr*, D) 750 *M* danske Pendinge, E) 150 *M* udi danske Penge.³⁾ En lignende Optegnelse u. D., muligvis vedrørende den samme Sum omtales Kister A—K med ialt 30 401¹/₂ *M* og 5 024¹/₂ *M* lybsk »at løber til penge udi danske penninge 8 374 *M* 2 β 2 Hvid (γ : 1 *M* l. = 1²/₃ *M* d.), 685 r. G.: udi danske Penninge 2 055 *M* (γ : 1 r. G. = 3 *M* d.), 571¹/₂ *Jochimsdaler*: udi danske mynte: 1 714¹/₂ *M* d. (γ : 1 *Jochimsdaler* = 3 *M* d.), ialt 42 545 *M* 2 β 2 Alb.

Brudstykkevis fremgaar af disse Oplysninger Statens Pengetrang og Møntforholdene i Datiden. Det var sikkert derfor ikke udeluk-

¹⁾ RA. Danske Kanc. Indk. Breve 1534—71, Indlæg m. v.

²⁾ Ekdahl, l. c., p. 161.

³⁾ RA. D.K., p. 21, No. 37 1519—31, Breve til Kongen. — No. 46 1481—1571, Diverse.

kende politiske Planer, f. Ex. Fængsling af Ærkebisp Erik Walkendorff i Amsterdam, der dikterede Kongens pludselige Afrejse til Nederlandene i Juni 1521 efter Erobringen af Sverige og Kroningen i Stockholm 4. November 1520.¹⁾ Ogsaa økonomiske Bekymringer efter Udspredelsen af al den daarlige Mønt maatte opfordre Kongen til under hans Ophold i Nederlandene til September 1521 at søge bedst mulig Bistand.

Han henvendte sig derfor ogsaa til Møntkyndige i Gent. Den 13. Juli og 5. August 1521 erkender *Jørgs Debye Dyrezoen* af Kongen at have modtaget 3 000 r. G., for hvilke han skulde komme til Danmark og gøre »Ordinantser paa alle Kongens Mønter«. *Peter og Gerbrant Dyrezoen* erkender at have faaet 2 000 G. for deres Arbejde i Kongens Tjeneste samt at ville være hans *Møntmestre* for en Løn, der skal bestemmes af Sibreth Willumsdochter og Harmen Wilmzon. Kongens amsterdamske Bankier *Popius Occo*²⁾ anbefaler 5. Sept. s. A. Sybreth Moer Jacob Hentamer til Mønten eller som Landsknægt! Imidlertid udbrød Oprøret. Kongens vidtspændende politiske og kulturelle Planer kunde Datiden ikke forstaa. Eller rettere de privilegerede Stænder forstod saa meget, at deres Magt stod paa Spil, ogsaa paa Grund af det Arverige, Kongen havde indført i Sverige ledsaget af Enevælde i Danmark. Da brast Kong Christians Energi, der hidtil havde givet sig saa store Udslag. Ovenpaa de stærke Spændinger i Sverige og i Nederlandene var fulgt en Afslappelse, der til Slut resulterede i Kongens Flugt den 13. April 1523. Forinden havde Jørgen Koch som foran nævnt leveret Kongen 41 948 *M* og Oluf Holgersen samt Mads Skriver Onsdag næstefter *Dominicane oculi* 1523 faaet Kongens Kvitteing for Laan: 120 r. G., 2 Stemplet r. G., $\frac{1}{2}$ Kong Hans Gylden, 8 emyske G., 5 Engellot 6 Hornsgylden, 3 ungerske G., 1 fransk Krone, 6 Postulatsgylden, 25 Hornsche G. 11 Lod 1 Q. brudt r. Guld, 121 $\frac{1}{2}$ Løde *M* og 2 Lod Sølv, 6 $\frac{1}{2}$ Gylden i lybske Penninge, 18 l. β udi Blafferte, 37 *M* Grosser, 2 g 1 Ort i meklenburgske Penge, 8 *M* d. i svensk Mønt, 1510 *M* Klippinge, 2345 *M* d. Hvider og 431 *M* Smaapenge. Bunden var skrabet.

¹⁾ A. Heise: Chr. II. i Biogr. Lexicon, III, p. 484.

²⁾ C. F. Allen, l. c., p. 277, RA. Danske Kanc., p. 21, No. 44 1534—71, Indlæg etc.

Spørgsmaalet bliver da, om der er præget andre Mønter af Betydning end Skilling. Vi ved, at der er møntet Nobel, Sølvgylden og Mark 1516, Nobel og Sølvgylden 1518 og Sølvgylden 1523 samt en Guldklipping u. A. Af disse er Mønterne fra 1516 og 1518 særdeles sjældne, medens Sølvgylden fra 1523 er meget almindelig. Guldklippingen vel nærmest en Prøve.

Daler fra 1523

Medens de første Mønter vel næppe har større pengehistorisk Betydning, maa det blive Sølvgylden fra Kongens Ulykkesaar 1523, at Interessen samler sig om.

Af alle de citerede Aktstykker fremgaar ikke med Sikkerhed, at der er slaaet Sølvgylden her i Danmark de faa Maaneder af 1523, før Christian II. forlod Landet, om end det er sandsynligt. 18. Juli—21. August 1523 erkender dog Willum von Zwolle at have modtaget 140 Goltgulden og »21 silber grossen vor den gulden Anno 1523«. ¹⁾ Den 1. Juni 1523 ²⁾ kvitterer Høvidsmand Magnus Rundzhorn for Sold til 182 Ryttere m. v. Denne bestaar af 945 »gulden *an dick pfennungen*« og 50 »gulden *dick penninge*« samt 2 945 *M* »dennischt«. I en anden Kvittering af 1. Juli s. A. omtales Sold til Fenrik og Vagtmester: »zehn Gulden halb an *dickepenninge* und halb an *clippinge drey M vor ein gulden gerechnet*.«

Heraf synes at fremgaa, at Kongen paa dette Tidspunkt laa inde med Sølvgylden af Aar 1523. Paa den anden Side er der meget, der taler for, at Kongen til Udlandet har medtaget de Stempler, der

¹⁾ Dipl. Norvegicum XIV, p. 277.

²⁾ Ekdahl, l. c. II, p. 369—71.

maatte have foreligget paa Mønten, til Brug i Udlandet. Hans Mikkelsen skrev til Christian II. den 30. Januar 1524 fra Wittenberg, at »thenne min Vært udi Wittenberg vil ikke tage sig ene over at formønte thet guld uden han hafde til hielp en Møntmester selv anden som kunde berede platten og saa vilde han snarligen berede Jernen och formøntet.¹⁾ Den 12. December 1523 skriver Kansler Klaus Pedersen til Christian II.: »Udi the andhre breff schreff jeg edhers nadhe tusent gyldhen offuer til there penninge, som her Antonius oc jeg giordhe aff that sølf oc guld, som her war.« I Herman Willemzons Regnskab fra 1521—6. Novbr. 1524 omtales Guldsmede, Møntarbejdere og Møntredskaber. De sidste var endnu i hans Værge 1529, da Kongen forlangte dem udleveret.

Møntmesteren i Antwerpen, Thomas Gramaye har i Maj og Juni Maaneder modtaget af Christian II. ved Hans Mikkelsen en Mængde danske Penninge, Hvide og Grenaille m. v., der jo kun kunde anvendes i Nederlandene, naar de blev smeltede og ommøntede. En Jan de Kaetser modtog ligesaa i Juni og Juli Maaneder 1523 en Mængde forskellig Guldmønt, ca. 800 Angelotter, ca. 1 200 Hornsgylden, ca. 40 Dukater, men at de er ommøntede, kan næppe antages.

Store Beløb havde ganske vist Jørgen Koch modtaget bl. a. ogsaa i Stockholm, men disse Summer er sikkert for Størstedelen gjort til Klippinge, og det er mindre sandsynligt, at de er anvendt til Udmøntning af gode Dalere før maaske i sidste Øjeblik, da alt var tabt og Kongen beredte sig til Flugt. Store Udbetalinger fandt Sted til Krigsfolket, som det fremgaar af Ekdahls Chr. II.s Arkiv, før Flugten, sikkert i daarlig Mønt, efter Flugten ogsaa i »Dichpfennige«, som sandsynligvis er møntede udenlands.

En anden Omstændighed taler for, at de fleste kendte Sølvgylden fra Christian II.s Tid er slaaede under Udlændigheden. Galster har med Rette gjort opmærksom paa, at Møntordningen af 1514 har sat Bruttovægten af en Sølvgylden til $8\frac{1}{2}$ Stkr. af den cølnske \mathcal{M} , medens det var den almindelige Opfattelse, at en Unce Sølv, v : 2 Lod eller $\frac{1}{8}$ \mathcal{M} c. skulde opveje en rhinsk Gylden. Møntordningens Sølvgylden vejede kun ca. $27\frac{1}{2}$ gr., medens en 2 Lods Daler vejer 29,232 gr. De paa Statens Møntsamling vejede Exemplarer vejer imidlertid

¹⁾ Dipl. Norv. XIV, p. 331. Allen, l. c., p. 121, 138, 278—79.

28,85 gr. (1516), 28,45 gr. (1518), 28,56, 28,78 og 28,98 gr. (1523), hvad der kan tyde paa, at de er slaaede i Nederlandene eller i Tyskland med Stempler, der var medbragte fra Danmark eller forfærdigede i Udlandet. Efter 1523 og Flugten kunde Christian II. kun anvende fuldvægtige Dalere til Betaling i Nederlandene eller hvor andetsteds han fik Brug for solid Mønt, Dichpfennige, Uncialdalere til Betaling af sine Tropper eller navnlig sin Husholdning.

Efter hvad foran er oplyst, havde Kongen ogsaa en Del Guld hos sig, om fra Danmark kan være tvivlsomt, fra Medgiften med Dronning Elisabeth mere sandsynligt. Det kan derfor ikke udelukkes, at de store Guldmønter ogsaa stammer fra udenlandsk Udmøntning. Ganske vist er det rimeligt at antage, at Guldmønterne fra 1516 og 1518 oprindeligt er udmøntede som 6 Gyldenstykker¹⁾ til Brug i Svenskekrigen paa samme Maade som Faderens. Men Stemplerne kan ligesaavel være benyttede senere. De var som Kong Hans' i Præget Efterligninger af Maximilians groote gouden real 1487, der skulde udmøntes 16 $\frac{1}{2}$ Stkr. paa den 24 Karat fine Troymark, men den var efter Finvægten at regne vel beregnet til at gælde 6 Gylden og indgik forsaavidt naturligt i Møntsystemet.

Christian II.s 6 Gyldenstykke 1516

Iøvrigt er vel det interessanteste Træk, som kan uddrages af de ovennævnte Aktstykker, at den danske Mark nu var sunket til 3 *M* paa 1 Gylden, medens den lybske *M* vedblivende købte en Gylden for 1 $\frac{1}{2}$ *M* l. I Virkeligheden var den danske *M* i Klippinge vel endda sunket dybere.

¹⁾ Jfr. Sorterup. Krebers Katalog, p. 104.

Det var jo ikke noget flatterende Resultat af de mange Anstrelgelse.

Arild Huitfeldt skrev da ogsaa i sin Danmarkskrønike¹⁾: Alt hvis han samlede, forsløg ham Intet til hvis Krig, han førte. Han blev foraarsaget at slaa Klippinge, som ikke var bedre end Kaaber. Og fik deraf Navn, at man kaldte ham Kong Klipping, som de danske Rim udvise, Lector Paulus Elias gjorde, som endnu vancker iblant os, uanset hans Haandfæstning formelder, han skulde lade mønte god Mønt lige med Stædernes. Hvilken Mønt blev foract saavel som han selv. Alle Købmænd sky derover:dette Rige met deres Købmandskab. Og hvem som sælge vilde eller købslaa af hvis ringe Del som ankom, da maatte de *købe efter Stædernes Mønt eller Rinske Gylden*. Og hialp intet hverken Galge, Stejle eller Straf, han derimod optenckte og paafinde kunde. (1519) sloges først *Jochimsdalere, Tilforn brugte man Rinske Gylden, Nobler Guld og andre Mønt*.

Heroverfor kan dog for det første anføres, at Kong Christian, da han begyndte Krigen mod Sverige, som havde antaget ham til Konge, gik ud fra, at Dronning Elisabeths Medgift, 250 eller 300 000 rhinske Gylden, en for Datiden uhyre Sum, 1 Mill. Tdr. Korn, i vore Penge 1875 ca. 12 Mill. Kroner, nu langt mere, vilde dække Udgifterne til Krigen. Det trak ud med Betalingen. Der var kun den 29. Juni 1520 betalt 50 000 Gylden, og Kongen maatte udstede den Kreditmønt, som Klippingene i Virkeligheden var. Naar Resten af Medgiften var falden, vilde Kreditmønten kunne være indløst. Derfor stormede han til Nederlandene selv femte til Hest gennem Tyskland i Sommeren 1522 efter Katastrofen i Stockholm for at faa Pengene betalt, men fik kun 50 000 Gylden, hvoraf Mestedelen gik til Rejsen, medens Resten gik med til Krigsfolk, yderligere Udrustning m. m. Havde han faaet alt, hvad han havde tilgode, havde Lykken og Anvendelsen vendt sig.

Dernæst maa erindres Poul Eliasens og Adelen Had til Kongen, der havde villet klippe de frelse Stænders Vælde over Konge, Borgere og Bønder. Ikke kunde det falde en af Adelen engageret Smædeskriver som Poul Eliassen (Helgesen) ind at vise den ulykkelige Konge den Retfærdighed at indrømme ham de højlig bristende Forudsæt-

¹⁾ Chr. II.s Krønike, Kbhvn. 1596, p. 104, 109.

ninger, de hollandske Penges Udeblivelse, som voldte Ulykken og Sammenbrudet. Den største Renæssanceskikkelse i Danmarks Historie med alle sine Fejl, men ogsaa glimrende Egenskaber, brød sammen. Gustav Vasa, der — selv en Stormand — høstede Fordelen ved Nedstyrtningen af Stormændene, kunde overtage Sverige. Han gjorde det dog ikke gratis. Hans Rentekammerbøger indeholder for ca. en Trediedels Vedkommende Opgørelse over Indtægt og Udgift af: »Kgl. Majts. Arv og Eget«. Han ødelagde Dronning Margrethes Kongstanke. Den listige og tavse Frederik I. tiltog sig Danmark og Norge.

Den 13. April 1523 forlod Kong Christian som nævnt med Hustru og Børn København.

Bort da fløj den gamle Ørn
alt med sine Unger smaa;
de andre smaa Fugle de blive da vilde,
de vidste dem ingen Raad.

Frederik I. hyldedes 26. Marts 1523 som Konge paa Viborg Ting od udstedte en foreløbig Haandfæstning, der endelig vedtoges i Roskilde 3. August s. A. Imidlertid var han landet paa Sjælland i Korsør den 1. Juni 1523.

I den foreløbige Haandfæstning til den jyske Adel af 26. Marts 1523¹⁾ hedder det: »item hvad som skal møntes efter thend Dag udi Danmark skal møntes lige god ved lybsk, hamborgsk oc Landte Holsten.«

Den 13. Juli 1523 beskriver Frederik I. Christian II.s ulovlige Regimente og kræver Bidrag til Krigsfolk. Samtidig omtales *den fordærlige Mynt Klippinge*, som hidtil her i Riget gængs er, menig Rigens Indbyggere til stor Skade og Forderv. Og agter vi at ville med Guds Hjælp efterdags lade mynte en god mynt som baade i Riget og Stæderne skal være gængs og gev alle Rigens Indbyggere til Beste og Bestand. Allerede den 10. August²⁾ næstefter havde Kong Frederik yderligere overvejet den store ubodelige Skade, som at Rigens Indbyggere har haft af den fordærlige mynt, Klippinge som Kong Chr. II. lod mynte og slaa menig Mand til stor Fordærv og Skade

¹⁾ R.A. Dansk. Kanc. No. 36 1476—1719, Expeditioner i danske Kancelli.

²⁾ Smstds., p. 17, No. 9 1523, Kopier af og Koncepter til Missiver m. v.

og forarsaget *stor Dyrtid* paa Salt, Staal, Klæde, Lærred, Hør, Hamp og andet, som menig Mand i Riget forligen Behov haver og ej vel nytte kan, saa at hvad mand tilforn *købe* kunde for en Gylden, det gælder nu 5 *M* Klipping og hvad man skal *sælge* her i Riget betales med samme Klippinge og hvad de skulle købe skulle de betale dobbelt og dertil ej kunde udgive sammæ Klippinge for slig verd, the behov have, og derover dagligen forarmes; og have vi forfaret, at der daglig *føres store Mængder Klippinge ind udi Riget* baade af Sverige, Norge og Tyskland, og er det at formode at den ny Sølvmynt, som nu myntes skal, forføres af Riget og den fordærlige mynt Klippinge skal blive her i Riget igen, som ingen kan købe med af udlændske Købmænd. *Da* paa det at Danmarks Riges Indbyggere maa komme til saadan Skik og god Tid som tilforn været haver, og de, som er *storligen forarmet* for saadan mynt, maatte komme til deres rette biering igen, og hid kunde indføre udi Riget af fremmede Købmænd, hvad menig mand behov har for, som for er benævnt, saa have vi med Rigens Raads Raad og Samtykke saa skikket og ordineret: at saa skal holdes med den gamle mynt som Christian I. lod slaa $2\frac{1}{2}$ *M* i danske Hvide for 1 g., item 4 hvide β xxx for 1 g. item dobbelt β som Kong Christian then sidste lod mynte xx for 1 g., item Christoffers Hvide 2 *M* for 1 g., Christoffers β 2 *M* for 1 g., item de hele β som højbaarne fyrste, Kong Christian lod mynte 2 *M* for 1 g.; Saa ville vi nu den ny mynt, som vi nu lade mynte, skal den Skikkelse være: for hele β 24 for 1 g og 12 af dem for en dansk *M*, desligeste dobbelt β XII for 1 g og VI af dem for 1 d *M*, item 4 Hvide i en hel β (og 3 Penninge for 1 Hvid, IIII lybsk for 1 Hvid). Og Klipping som Kong Christian lod mynte, de der have dem skal indføre dem paa mynten og sælge dem for hvis de er værd for, og skal den Skikkelse gaa paa dem, at 8 Dage næst efter S. Bartholomæi Dag (24. August) saa og efter skulle Klippinge være ugilde og ugefne.

Her er altsaa *ikke Tale om en almindelig Indløsning af ældre Mønt til Kurs, men en Valvation af denne i Forhold til Gylden. Kun Klippingene skulde paa Mønten inden 1. September 1523, ellers blev de værdiløse efter denne Dag.*

Til Belysning af, hvor vanskelige Samfundsforhold Kong Frederik gik ind til hidsættes en anden Befaling fra samme Tid:

Frederik I. og Rigsraadet har forfaret, at nogen forbyder deres

Bønder, Tienere og Undersaatte at sælge og købe med Kiøbstedsmænd og andre, hvad de dennem tilbuddt haver, hvis de haver at sælge, og dermed sker vore Kiøbstedsmænd og Almue stor Forfang og derover forarmes, thi have vi med Rigens Raads Raad det saa skikket og ordnet, at menig Almue i hvem somhelst de tiene eller tilhøre, maa herefter sælge deres varer Kiøbstedsmænd og andre, hvem dennem bedst betale vil, ubehindret af Hvermand, thi forbyde vi alle hvem de helst er og særdeles vore Fogeder og Embedsmænd at forbyde nogens Bønder, Tienere eller Undersaatte at sælge dem deres Varer, som før er rørt, under vor hyldest.¹⁾

Rigsraader, forsamlet i Roskilde, paalagde derhos til Lønning af Krigsfolket under Kampen mod den »umilde« Christian II. en Landehjælp inden Mikkelsdag paa 4 Gylden i Guld, Sølv eller gode danske Hvide eller Kiøbenhavns β af hver Læst Korn, Rug og Byg, hver Læst regnet til 40 Tdr., 1 Gylden for 1 Td. Smør eller 2 Lod Sølv eller $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} i danske Hvide.²⁾ Hertugdømmerne maatte strax punge ud med en Skat paa 3 pCt., som skal have givet 50 000 Gylden. Den overordentlige Skat siges at have indbragt ca. 60 000 Gylden.

Den 16. August 1523 paalægges en almindelig Hjælp af alle Rigens Indbyggere, idet man samtidig beklagede det onde og ukristelige Regimente, som Kong Christian havde øvet, for hvilke onde og ucristelige Gerninger han er rømt, og hvorved stor Skade er paaført Indbyggerne! Med lignende Klagemaal indledes Forhandlinger med Sveriges Rigsraad om godt Naboskab og sendes nogle Rigsraader til Norge angaaende den uhindrede Handel baade til Lands og Vands.

Nogle faa Dage efter, den 25. August 1523, udtaler Kong Frederik bl. a. at hans Brodersøn Christian vilde fordærve alle danske Mænd og oppebar en mærkelig svær *Sølvskat* og førde med sig af Riget og haver ladet her i Riget en *fordærvelig Kobbermønt, som er Klipping, som ingen* kan købe med af udlandske Kiøbmænd desligeste som Salt, Staal, Hvedemel, Klæde, Honning, de har leveret og antvortet, hvis Almuesmænd behov haver, og er *alle Varer derover blevet* (dobbel) *saa dyre*, saa at det, fordum gjaldt 2 \mathcal{M} gylden, nu 6 \mathcal{M} , — og andre umilde ukristelige Gerninger, som langt var at skrive! Da derfor at alle danske nu maatte frelses af disse onde ukristelige Gerninger, som

¹⁾ RA. D.K. 1523, Kopier af og Koncepter til Messiver etc.

²⁾ Smstds.

ovenfor er meldt, have vi givet os herind i Riget efter danske Mænds store Attraa og Begær, og for vi er en indfødt Frænde her i Riget og bepliktet til at elske danske Mænd og vort Fædrene Rige!

Endnu nogle Dage efter, den 30. s. M., hilser Frederik I. alle vore kære Undersaatter, Bønder og menige Almue, som bygger og bo i *Helsingborg* kærlig med Gud og vor Naade, vider, at vi har forfaret, at I skulle være utilfredse med, at vi med Vort elskelige Rigens Raads Raad har *aflagt den fordærlige mynt Klipping*, hvilket Gud kiender, vi og V.E.D-R-R. gjorde udi den bedste Mening alle Rigens Indbyggere saavel fattige som rige til Nytte og Gavn og Bestand. Thi at ingen udlandsk Kiøbmand i Riget skulde føre ind i Riget, enten Salt, Staal, Humle, Klæde, Løg, Hør og Hamp eller andet at sælge for slig Kobbermynt Klipping, og hvad man tilforn købe kunde for $2\frac{1}{2}$ *M*, thet gielder nu 5 *M* Klipping og hvis fattige alene skulle sælge, da fanger de ikke andet end Klippinge, som er ydel Kobber som I selv vel se, kunde og deslige *føre Riget fuldt med Klippinge af Sverige, Norge og Tyskland* og Sølvet og anden dansk penge føre af Riget og Rigets Indbyggere derover daffligen forarmes, thi at her maatte indføres i Riget af Tyskland the vaare som Rigens Indbyggere behoff haver at sælges for β og redelig penge oc Kiøbstedsmænd her i Riget deslige skulle sælge deres Varer for skellig værd, efterdi at de skulle det sælge for god mynt, *Da* havde vi og V.E D.R.R. saadanne Klippinge aflagt og *have vi nu forskrevet til Tyskland efter en god Myntmester* som skal med allerførste komme *til vor Kiøbsteder Aalborg, Landskrone*, og them som Klippinge have, skal føre dem ind paa mynten og skal de fange skel for dem som vi tilforn om tilskrevet haver, thi betænker Eder og Eders Børns Gavn og Beste, vi uti almindt vide at ramme deres Beste og var det nu nødigt og gavnligt og som Riget Behov haver og os takke skulle.¹⁾

Men ikke blot i Skaane var man *utilfreds med Klippingenes Afskaffelse, vel fordi Befolkningen ikke paa Mønten fik saa meget for dem, som de endnu havde Købeevne blandt Folk.*

I *Jylland* har Kongen efter Brev af 17. September 1523 forfaret at Jyderne skulde hardeligen beclaget, at I have stor Skade deraf at (den fordærlige mynt Klippinge var aflagt!*) vi med V.E. D.R.R.

¹⁾ l. c.

*) Udstreget.

. . . . menige Rigets Indbyggere til nyttig Gavn hafue aflagt then fordervelige mynt Klippinge. Thi fordi I saa hardeligen føle Eder besværet med then Skikkelse, vi med V.E. D.R.R. tilforn gjort haver, Thi have vi naadigst unt og tilladt *at hver Klipping skal* og maa her efter *gielde* og vere gengs imellem Rigens Indbyggere for *fire danske Hvide* og saa at de af Rigens Indbyggere enten aandlig eller verdslig skal them under lifff og gods tage eller annamme af ingen Udlending i bytte med den ware for ware. Ogsaa de som i England komme, lide derved, at Klippinge skulle være aflagte og I saa endelig vil, de skulle være gængse, thi lade vi og V.E. D.R.R. de skal tages saa, da kunne I ikke skælde os eller V.E. D.R.R. derfor, hvis Skade og Forderv I deraf worder!

Ogsaa paa *Lolland og Falster* var der Uro. Samme Dag som til Jyderne gik der Brev til Befolkningen, Bønder, Landboer og hvemsomhelst der tiene Kirkesmænd eller Ridderskab over Laalandt og Falster, at os er nu forekommet, at vi forundrer os storligen, at then *Landehielp* er ikke udkommit og befrygte vi os storligt, at om thet Krigsfolk som ligger for København fanger ikke theres soldt og betaling til gode rede, at thi tha skulle falde paa uradt, oc come thi selv mit Hvermands Skade, thet Gud forbyde, Desligeste ville vi, at I maa herefter besøge Lübeck og the andre wendiske Stæder med hvad I haver at selge og igen at kiøbe, hvad I haver behoff, *saa att disse fordervelige Klippinge skulle ikke mere forderve alt*, og at her kan saa komme noget godt mynt uti Landet igen; Vi lade og ikke andet slaa en godt Sølvmynt oc ey heller giøre ville. Ikke skal oc nogen nu tænke andet en. Vi ville nu strax komme hidt igen. I Vor Lejer for København paa Selandt have vi vor Søn, Højb. Fyrste Hertug Kristian dér liggende med andre vore gode Mænd og Krigsfolk og have Højb. Fyrstinde Fru Sophia vor kiære Hustru med Højb. Frøken Dorothea vor Frøken Dotter paa Vort Slot Nykøbing liggende og ville strax med Guds Hjælp vende tilbage igen. Ville Vi oc ligeledes tilstede, at nogle af Kirkens Prælater eller Ridderskabet skal uforset nogle af Almun svare paa Klagerne thi ville vi skikke dem Lov og Ret igen, det skal hver nu forlade sig til!

Samtidig blev der 28. Septbr. skrevet til Bisp Ove i Aarhus, at Kiøbstedmænd og Almue hardeligen have beklaget dem, at the havde stor Skade deraf, at Klippinge var aflagt, og kom til Lejren, (hvor

Kongen var) og turet over til Kiel. Som jeg 3: Sekretæren, skrev Eders Naade 3: Bispen til af Kalundborg brød D.R.R. hans Brev op og har befalet mig at sende E. N. *et aabent Brev* at forskikke til Viborg Lands-ting fra Kongen og lydende med andre Ord, at Vor *K. N. strax sender en Myntmester til Aalborg*, hvilket og D.R.R. i Dag haver. . . . Thi som E. N. med de andre gode Herrer D.R.Raader nu uti Jutland ikke dermed kunne stille Almuen, tha sender jeg E. N. *ett andet Brev* lydende *at hver Klipping maa herefter gelde IIII danske Hvide* med de articler som samme Brev indeholder. Dersom Almuen ikke stander dermed at stille, tha sender jeg E. N. aff samme befattning *the tredie Brev*, lydende, at Vor kgl. Naade lader tilske, som *Klippingene maa være gengs*, og fatte D.R.Raad, nu forsamlede, alle deres flid og tro til E. N. og de andre gode Herrer deres Medbrødre udi Jutland, at the stille Almuen tilfreds, hvis I med de andre gode Herrer derpaa beslutter . . . med alles Samtykke, Vidende gerne om Almuen stander til at berolige med det første Brev at mynte; at the andre to læses for Almuen for den Lejligheds Skyld, som nu sig begive kan vidende Eder betenker alle Ting uti thet beste . . . som hans Naade fuld-komlig tiltror.

Beder jeg E. N. ydmygeligen, at E. N. vil forskikke disse Breve, thi var det at vor Naade Oxe ligger de storligen Magt paa; Sammeledes beder jeg E. N., at E. N. tage mig ikke til mistøck, at jeg skikker E. N. them paa hender, thi jeg tror E. N. best til them!

I de samme Dage gik ogsaa Brev til Bispen af Selandt og de andre Lensmænd. I maa vide, at os er forekommet Klage fra Almuen baade uti Selandt og Funslant og mest at de ikke sælger og køber, og have vi med V. E. D.R.R., her hos os tilstede, vi ikke kunne finde thet anderledes eller bedre Middel til at stille Almuen med end som udi vort aabne Brev. Bede vi, at I med V. E. D.R.R. udi Selandt ville det dobbelt nu betænke og nu overveje, hvad nyttigt er, om I Almuen anderledes stille kan for den Lejligheds Skyld som vi og menige Riget ville paahenge og have vi sendt vore Lensmænd the aabne Breve at lade læse for Almuen og desligest til Landsting. Kan I med de andre gode Herrer og Lensmænd finde det bedre lempes at stille Almuen, da giver the vore Lensmænd tilkiende med det første at the ikke lade læse vore Breve!

Hvor mærker man Folks Forvirring og Fortvivlelse i det daglige

trælsomme Liv og Kamp for Brødet og de Styrendes Angst og Raadløshed.

Omkring Mortensdag 1523, det vil sige omtrent samtidig med de foran skildrede Begivenheder, kvitterer den i Brevene omtalte ny-engagerede Møntmester for Sølv til Udmøntning:

Ich *Berndt Bruske* des erwählten Königs to Dennemarch Herr Friderichs Munzmester bekenne, dass ich hebbe empfangen fan:

Eske Bilde i Roskilde	27	Løde	<i>M</i>	Sølv	5	Lod
»van wegen der prelaten«	25	—	—	—	—	—
Andreas Bilde	5	—	—	—	4	Lod
Otto Hobbersen?, ialt 696 Lod . .	22	—	—	÷4	—	—
	22	—	—	÷4	—	—
Af Landehjelpen					200	—
Fra Aalholm Slot	450	—	—	—	11	—
	850	—	—	—	—	—
Otto Krabbe	15	—	—	—	—	—
Olaf Falster					16	Lod 2 Q.
— ?					26	— 2 -
Abbeden i Æbleholt	8	—	—	—	10	—

Ialt. . . 1424 Løde *M* S. c. 265 Lod

Item bekenn ich Bernt Bruske met mein Handskrift, dass ich empfangen hebbe van Niels Dostov Borger i Randers 200 Lod Sølv paa San Dionysiitag 1523 van wegen mein gnädiger Her. Munzmeister zu Roskilde.¹⁾

Imidlertid havde vor Kending Jørgen Koch, der af sin gamle Konge var godkendt som Borgmester i Malmø, som bekendt intrigeret sig over paa den rigtige Side, deltaget i Malmøs Overgivelse og søgt gennemført Københavns med det Resultat, at han fortsatte baade som Borgmester og som Møntmester i Malmø.²⁾ Han fik 25. Februar 1524 af Rigsraadet følgende Møntordning:

Vii Lage Vrne biscop aff Roschilld, Iens Andersszenn biscop till Ffiwonn, Henrich abbett till Szoer, Eschilldt prier vdi Anttuordskowg &c., Danmarcks riigis raad, gøre alle vittherligt, att paa thenndt

¹⁾ RA. T.K. Vejl. Arkivreg. VII, p. 18, No. 160.

²⁾ Fr. I.s Registanter 1878, p. 27, 36, 40 ff.

beffaling, som hogbornn och høgmeectigeste herre Ffrederich met Guts naade vduolldt koning till Danmarck &c. vor keritste naadigste herre haffuer oss giffuit, haffue vii beffallett och tillstedt paa hanns naadis och vore egne vegne met thette vortt opne breff thendne breffuiiszere, *Iyrgenn Kaack*, vor naadigste herriss mynttemestter och burgimestter vdi Mallmø, at handt schall och maa myntte for oss och alle Danmarcks riigis indbyggere, som till hannum komme met klippinge, fattig och riig, alle the klippinge omkring, szom høgboenn fürstte konning Christiernn lodt myntthe, meniig riigett till schade och forderff, och paa thet att Danmarcks riigis indbyggere ey schulle ythermere met saadann myntt bedrages, szom her till skeedt er, ther fore haffue vii giordt saadann skyck ther oppaa, saa att hanndt schall anamme forne klippinge och gøre thennum vdi trindth myntt, huer slag vnder siitt vaabenn och huert slag gielde, som the ere verdt till, som her effther fyllger: The første klippinge, som konning Christiernn loedt fyrstt slaa aff thett beste slag, er paa thend ene sziide et kronet skiolldt met tree leonner met vdtrectte twnger och met kraaget och kruszet rumpe och eth kaarss vnder vaaben met lilier i endenn, the schulle myntthes met saadant vaabenn: paa thenndt ene sziide eth kronet skiolldt och ther vdi tree leoner met eth kaarss, paa thenndt andenn sziide vor naadigste herris vaabenn, och gellde xiiij pendinge.¹⁾ Thet andet slag klippinge, som er tegnet met tree leoner vdenn twnger och met en sleett rumpe och eth sleett dubilld kors vdmet siiderne the schulle tegnis met saadant vaabenn: paa thendt ene siide iij leoner vdi eeth skiolldt, paa thendt andenn sziide voer naadigste herris vaabenn met sleet kaarss och en krone paa skiolldett, oc the schulle gielde vi pendinge.²⁾ Thet tredie slag klippinge, som er tegnet met sleett dubilld kaarss(och ett trynt øge vti szamme kaarss³⁾ hartt optill skiollden, och paa thendt ene sziide, szom konningens billett staar oppaa, er tegnet vdi eblet, szom ther vaare tree ruder vdi, samme klippinge schulle ommynttes, paa thend ene sziide met ett kronnet ff och paa thendt andenn sziide met eth sleett

1) Det efterfølgende Kongens Brev tilføjer i Marginen: Extra literas signatas schall vegne marck holde iij lodt oc vj gren.

2) Smstds. tilføjes: Extra literas signatas schall vegne marck holde ij lod iij gren vti fyntt syllff.

3) Kongens Brev; ogsaa i Udkastet.

(skioldt mett eett¹⁾ gemengangende kaarss, och the schulle gielde en dansk hwiidt²⁾. The(t) fierde slag klippinge, som ere tegnet met forne iij leonner vdenn twnger och eth sleett enfolldigt kaarss vdmetskiolddet, och ett kleffuerbladt vdi kongenns eble paa thendt andenn sziide, samme klippinge schulle ommyntes met vor naadigste herris vaabenn, met eett kaarsi paa thendt ene sziide och ett leonehowet paa thendt andenn sziide, och the schulle gielde iij danske pendinge.³⁾ Item hues fallske klippinge, szom icke ere mynttet vdi Dannemarck, the schulle ey formynttes, men smelltte thennum och købe thennum effther theris verdt och fyn korenn. Och huilckenn mandt, szom vill lade forne klippinge om myntte, effther som forscreffuit staar, schall giffue till swenne løenn och ander omkaastt aff jc vegne marck vj gullderne aff thendt mynt, szom mynttet bliffuer, och huilckenn, som icke haffuer jc vegne marck, tha schall thend løenn affdeelis ther effther, saa att thendt fattig ey schall mere giffue endt thendt riige. Aff thendt forne myntt schall leggis vdi byszenn ij stycker aff huert jc vegne march till proff, och schall forne mynttemestter ey anderstedis forsuaare forne myntt eller staa till rette for, endt szom thet proff vdtwiiszer, szom forne bussze indeholder, och huadt affgang, som ther affgaar i vinstenenn och paa smedenn, thett gaar aff pendinge, och hues affskroedt, som slaes till spiillde eller forbrenne vdi illdenn, thet schal støbes till samme myntt igen.⁴⁾ Ithermere schall handt och maa slaa fyn nobell gulld; ther vttaff scall vegne marck vdi fiine kornn holde xxij kaarat och skraade paa huer vegne marck xvj stycker. Item schall hand och maa slaa søllff myntt; ther vttaff schall huer vegenn marck holde vdi two fine kornn xiiij loedt och skraade paa huer vegenn marck viij stycker, och aff samme kornn scall mynttes hallff guldene och skrode xvj stycker paa vegenn marck,

1) Kongens Brev.

2) Kongens Brev har i Stedet: iij pendinge.

3) I Stedet har Kongens Brev følgende: szame klippinge schulle omkring smelltes och forbedres met fyntt søllff och mynttes vdi smaa pendinge; ther vttaff schall vegenn marck holde ij lodt fyntt syllff och skrode paa huertt vegenn march ixc stycker.

4) Herefter følger i Kongens Brev: Item paa alld thendne forne myntt, szom smelltis scall, scall mynttemestter haffue eett qwintyn till remedium for hanss liiff ffare, dog icke met szaa skell handt scall velliillige brucke, och schall ingenn vere hannss domer osv.

och aff samme kornn scall mynttes ortt van guldene. Item paa alldt thenndt gulldt myntt och søllffuer mynt schall (staa¹⁾ vor naadigste heris och Danmarcks riigis vaabenn och naffnn oppaa, och paa alldt thend forne myntt och klyp. Myntt scall paa thendt ene sziide staa *Moneta noua Mallmogensis*, och paa thendt andenn sziide *Ffredericcus dei gracia rex Dacie*. Item scall ingenn vere hans reetter eller domer vdenn vor nadigste herre och vii for hans naadis egenn perszonis nerwerellsze, och schall forne myntthemestter nyde alle hans gamble friiheder vdi Mallmø, som framfarne mynttemesttere ther fore hannum nøtt haffuer, och ville vii holde forne mynttemestter och hanss arffwinge vdenn alldt fare scadeløess och for ytthermere tilltall for forne myntt²⁾ &c. Till ytthermere vinttnesbiwrdt och forwaaring &c. Giffuit vdi Køpennhaffn, S. Mathie apost. dag.³⁾

Efter 25. Februar: Kongebrev, som Møntmesteren *Iyrgen Kock* fik paa Mønten i Schone; et lignende fik Møntmesteren i Riibe.

Vi Fr. gjøre alle vitterligt, at vi og Rigets Raad ere komne over ens om, at der skal møntes følgende Mønt over hele Riget. Derfor have vi befalet os elskel. *Iyrgen Kock*, vor Møntmester i Mallmø, at slaa, i Guld: Nobler (den vegne Mark skal holde 23¹/₂ Karat og skraade 16 Stkr.), Rinske Gylden (18 Karat, 72 Stkr.), og i Sølv: Tomarksstykker (den vegne Mark holde 14 Lod fint Sølv og skraaed 1 i 1 Stkr.), Enmarks-, Halvmarks- og Fireskillingsstykker (samme Korn og henholdsvis 22, 44 og 78 Stkr. paa Marken), Firehvider Skillinger (5 Lod 2 Gren fint Sølv, 96 Stkr.), Danske Hvide (4 Lod fint Sølv, 300 Stkr.). Af denne Mønt skal Møntmesteren give til Slagskat en halv Ort Guld af hver vegen Mark Sølv . . . (Derefter følger Bestemmelser om Klippingenes Ommøntning samt om Kongen som Møntmesterens eneste Dommer, alt næsten ordret som i Rigsraadets Brev af 25. Febr.) (Uden Dag).

Kong Frederik havde Forudsætninger for at ordne Møntvæsenet i Danmark, saa forvirret det end maatte være, thi han havde som Hertug af Slesvig og Holsten vist ikke ringe Forstaaelse for et godt og solidt Møntvæsen, saaledes at hans Hertugdømme i saa Henseende udgjorde en Oase midt i Kong Christians Møntkaos. Hertug Frederik

¹⁾ Udkastet.

²⁾ Kongens Brev tilføjer: ther som saa mynttes som forscreffuit stander.

³⁾ Smlgn. det følgende Kongebrev. Jfr. E. N. Böös: *Gustaf Vasas Frihetskipping N.N.U.M.* 1946, p. 18.

havde holdt sig uden for Svenskekrigen og været neutral, 3: forraadt sin Brodersøn. Der er tidligere optaget Billeder af hans Mark og $\frac{1}{2}$ Mark 1514 samt 2 Mark 1522. Hidsættes nu yderligere:

Husumdaler 1522

4 β lybsk 1514. S. 4

2 β lybsk 1514 S. 5

2 β lybsk u. A. S. 21

1 β lybsk 1514. S. 8

Om disse Hertug Frederiks Mønter berettes følgende:

I Aaret 1474 meddelte Kejser Friedrich III. Kong Christian I. som Hertug af Holsten Tilladelse til at slaa Guld- og Sølv mønt. Hertug Frederik benyttede denne Tilladelse til at slaa Mønt efter Rigmøntfod i Byen *Husum*, som han paa forskellig Maade følte sig knyttet til.¹⁾ Her boede hans Veninde. Herman Høyer, »Lange Harmen, var hans gode Ven, der var gift med Kongens uægte Datter Katharina, og indtog en anset Stilling i Byen.²⁾ I hans Hus modtog han den jyske Adels Udsending den 29. Januar 1523, da disse tilbød ham Kronen og bad ham fordrive sin Brodersøn. Lange Harmen og *Hertug Frederiks Møntmester Jørgen Drewes* var de eneste, der opnaaede Skattefrihed i Byen. Nævnte Møntmester var altsaa den, som slog Hertug Frederiks smukke Mønter, og som 1525 den 24. Februar skrev til Kansler Claus Gjørdsen om at faa et Brev til Borgmester og Raad i *Aalborg* om et Hus til Mønten d r.³⁾ Før den Tid var Hans Dringenberg Møntmester i *Aalborg*.⁴⁾ Naar det siges, at Hertug Frederik lod Mønten slaa efter Rigmøntfod, maa det sandsynligvis nærmere sige: *Lybsk Møntfod*. Marken fra 1514 er vejlet til 18,9 gr., $\frac{1}{2}$ Marken til 9,45 gr. og $\frac{1}{4}$ Marken til 4,66 gr. samt Dobbeltskillingen 1526 til 3,63—3,99 gr. De lybske Markstykker i Tysklands Nordprovinser og i Hansestæderne vejede 1512—13 18 gr. og 13 Stkr. paa den $14\frac{1}{2}$ lødige *M* med Finvægt 16,22 gr., 13 *M* paa *M* fin og 1515: 19,48 gr. og 12 Stkr. paa den $14\frac{1}{2}$ lødige Mark, 17,64 gr., f. S. 13 *M* 4 β paa *M* fin. 2 β vejede

¹⁾ Chr. Lange: Saml. schl.-holst. Münzen, Berlin 1908—12, I, p. 17, 21; II, p. 340.

²⁾ Andr. Høyer: Dänem. Geschichte, Flensburg 1719, p. 203, 185.

³⁾ RA. D. K. Indk. Breve, Vejl. Reg., p. 21, No. 44.

⁴⁾ P. Riismøller: *Aalborg* 1942, p. 33. Th. Østergaard: *Aalborg og Ørbæk som Møntsteder*. Hist. Samf. for *Aalborg Amt*, XXXIII, 1944, p. 296. Sorterup: *Krebers Kat.*, p. 110.

1512: 2,25 gr. 104 paa den 15 lødige *M* 2,1 gr. f. S. 14 *M* paa den f. *M* Sølv; 1522—30: 4,17—4,03 gr. 56—58 Stkr. paa den $7\frac{1}{2}$ — $7\frac{3}{4}$ lødige *M* Finvægt 1,958—1,952 gr., 14 *M* 14 β —13 *M* 9 β paa *M* f. W. Jesse kan saaledes med fuld Føje henregne Hertug Frederiks Mønter til den lybske Møntfod.¹⁾

Det viser ogsaa, hvorledes *den lybske Markregning* beherskede hele Udmøntningen. Den senest fremkomne »*svære Husumdaler*« fra 1522 kan herefter næppe være andet end et *dobbelt lybsk Markstykke*. Vægten 35,21 gr. passer vel til hele det ovenangivne System, naar noget Slid og Tidens Tand tages med i Betragtning. Den *almindelige Husumdaler* vejte i Møntkabinetet til 28,9 gr., er da et Udtryk for Tvivlen og Kampen om, hvorvidt man skulde gaa over til *Dalerregning* eller blive ved den tilvante *lybske Markregning*²⁾, til hvilken Hertug Frederiks Mark, $\frac{1}{2}$ Mark- og $\frac{1}{4}$ Markstykker synes at passe præcist, saaledes at man formentlig kan ansætte disse Møntstykker i Overensstemmelse hermed. Det vil herefter være af betydelig Interesse at give en Oversigt over og Sammenligning af Hertug Frederiks Hertug- og Kongemønter:

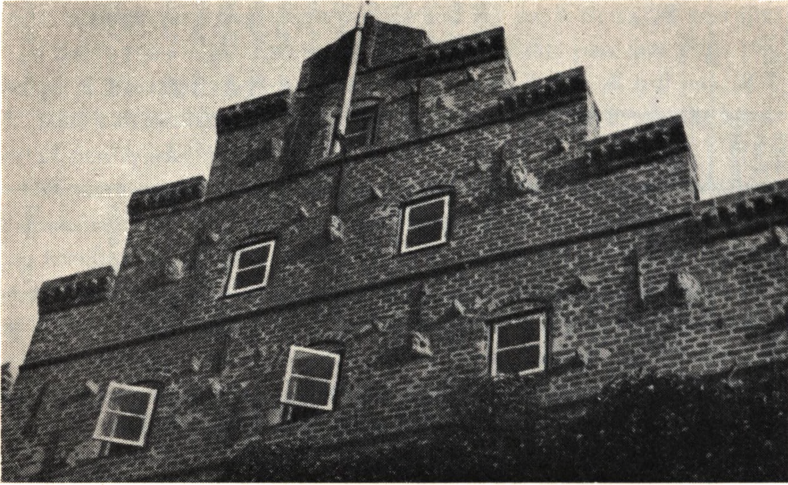
Hertug Frederik lod som nævnt de lybske Mønter slaa i Husum. Møntværkstedet er endnu bevaret i »Das Herrenhaus«, beliggende paa Markedspladsen. Det er vistnok opført i Christian I.s Tid og udgør en festlig dobbeltgavlet rød Renæssancebygning; paa den ene Gavler anbragt en Del Hoveder, som efter Overleveringen skal forestille de Mænd, der som Oprørere 1473 sammen med Kongens Broder Grev Gerhard bekrigede Kong Christian for at bevare nogle Friheder, Greven havde lovet dem, og som blev henrettede paa Klingenberg uden for Byen.³⁾ Jürgen Drewes blev, selv efter at Mønten var forflyttet til Slesvig, boende i Huset, som senere udgjorde en Del af Slottet i Husum. 1681 gik det paany over i privat Eje for i Midten af forrige Aarhundrede at blive indrettet til Bryghus for undergæret Øl. Det er nu i den kendte sønderjydske Bryggerslægt Fuglsangs Besiddelse og bevares med stor Pietet; dog er i tidligere Tid de oprindelige 3 høje spidsbuede Vinduer i første Stokværk afløst af mere moderne Fag.

¹⁾ W. Jesse: Der wendische Münzverein, Lübeck 1928, p. 131, 138, 211, 260—61, No. 604—06 og 622.

²⁾ J. Wilcke: Møntsamlng, III, 1946, p. 9, No. 1. Sv. Num. Meddelande, XXVII, p. 107 ff.

³⁾ A. Højer. l. c. p. 110—11.

Mønt	Aar	Stkr. paa I <i>M</i> brutto	Lødig- hed Lod og Karat	Lødig- hed i Tusind- dele	Dele af Sølv- gylden	Brutto- vægt gr.	Finvægt gr.	Metalværdi og Navneværdi i Kr. 1875		Købe- kraf- tens For- holdstal	Købekraft 1875
1 <i>M</i> l.	1514	13	14 ¹ / ₂ L.	906,25		18	16,31	2,58			
¹ / ₂ - - - - -	—	26	—	—		9	8,15	1,29			
¹ / ₄ - - - - -	—	52	—	—		4 ¹ / ₂	4,08	0,64			
Db. <i>β</i>	—	104	15 L.	937		2,25	2,1	0,33			
1 <i>β</i>	—	106	8 -	500		2,206	1,103	0,17			
Db. <i>M</i>	1522	6 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂ L.	906,25		36	32,60	5,16			
Husumdaler.....	—	?	?			28,9					
Lejr <i>β</i>	—	59	6 L. 1 Q.	390,6	ca. ¹ / ₁₀	3,96	1,547	0,24	ca. 0,40	¹⁰⁰ / ₁₂	3,33
(Db.) Nobel.....	²⁵ / ₂ 1524	16	23 K.	958,33		14,616	14,007	ca. 28,00		—	ca. 233,00
1 Sølvgylden.....	—	8	14 L.	875	1	29,232	25,578	4,04	4,04	—	33,60
¹ / ₂ - - - - -	—	16	—	—	¹ / ₂	14,616	12,789	2,02	2,02	—	16,82
¹ / ₄ - - - - -	—	32	—	—	¹ / ₄	7,308	6,394	1,01	1,01	—	8,40
(Db.) Nobler.....	Efter ²⁵ / ₂	16	23 ¹ / ₂ K.	979,16		14,616	14,311	28,40		—	236,65
Rhinsk Gylden.....	—	72	18 K.	750		3,249	2,437	4,84		—	40,30
2 <i>M</i> d.	—	11	14 L.	875	1	21,259	18,602	2,94	ca. 4,00	—	ca. 33,00
1 - - (12 <i>β</i>)....	—	22	—	—	¹ / ₂	10,629	9,301	1,47	2,00	—	ca. 16,50
¹ / ₂ - - (6 <i>β</i>)....	—	44	—	—	¹ / ₄	5,314	4,650	0,74	ca. 1,00	—	ca. 8,25
4 <i>β</i>	—	78	—	—	¹ / ₆	3	2,625	0,49	ca. 0,66	—	ca. 5,50
4 Hvid <i>β</i>	—	96	5 L. 2 gr.	319,4	¹ / ₂₄	2,436	0,778	0,12	ca. 0,18	—	ca. 1,50
Hvid.....	—	300	4 L.	250		0,779	0,195	0,03			
14 <i>℥</i>	²⁵ / ₂ 1524	?	3 L. 6 gr.		ca ¹ / ₂₀				ca. 0,20	—	ca. 1,65
6 - - - - -	—		2 L. 3 gr.								
Efter Mårtens Regn- skabsbøger.....	—	ca. 84	2 L.	125	¹ / ₄₈	2,798	0,349		ca. 0,08	—	ca. 0,70
3 <i>℥</i>	—	?			¹ / ₉₆				ca. 0,05	—	ca. 0,35
Smaa <i>℥</i>	—	900 ell. 960	2 L.	125		0,259	ca. 0,032	0,01			
						0,244					

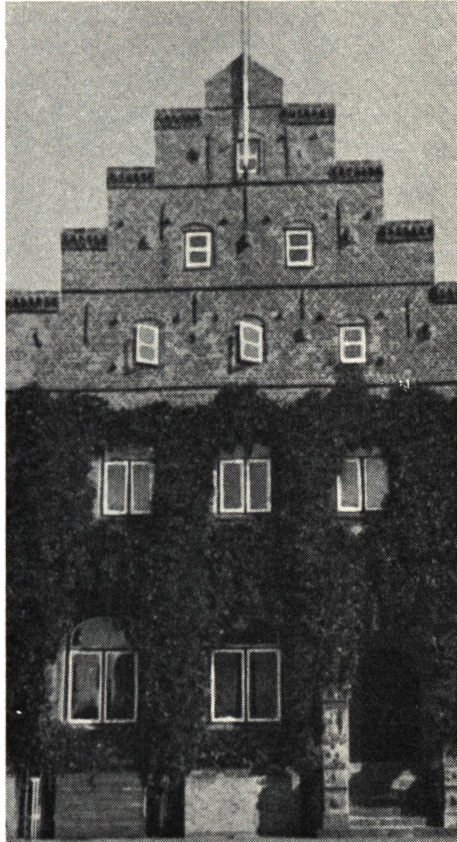

Torvet og Mønhuset i Husum

Paa Billedet af Torvet ses Husets begge Gavle. Paa de 2 andre Billeder ses dels Gavlspidsen paa det større Hus med Hovederne, dels hele Gavlbygningen.

Endelig hidsættes efter Caspar Danckwerths Landesbeschreibung der Herzogthümer Schleswig und Holstein, 1652, Kort over Byen, hvoraf i Forbindelse med Markedsbilledet vil ses, at Huset laa ved Siden af Passagen til Slottet.

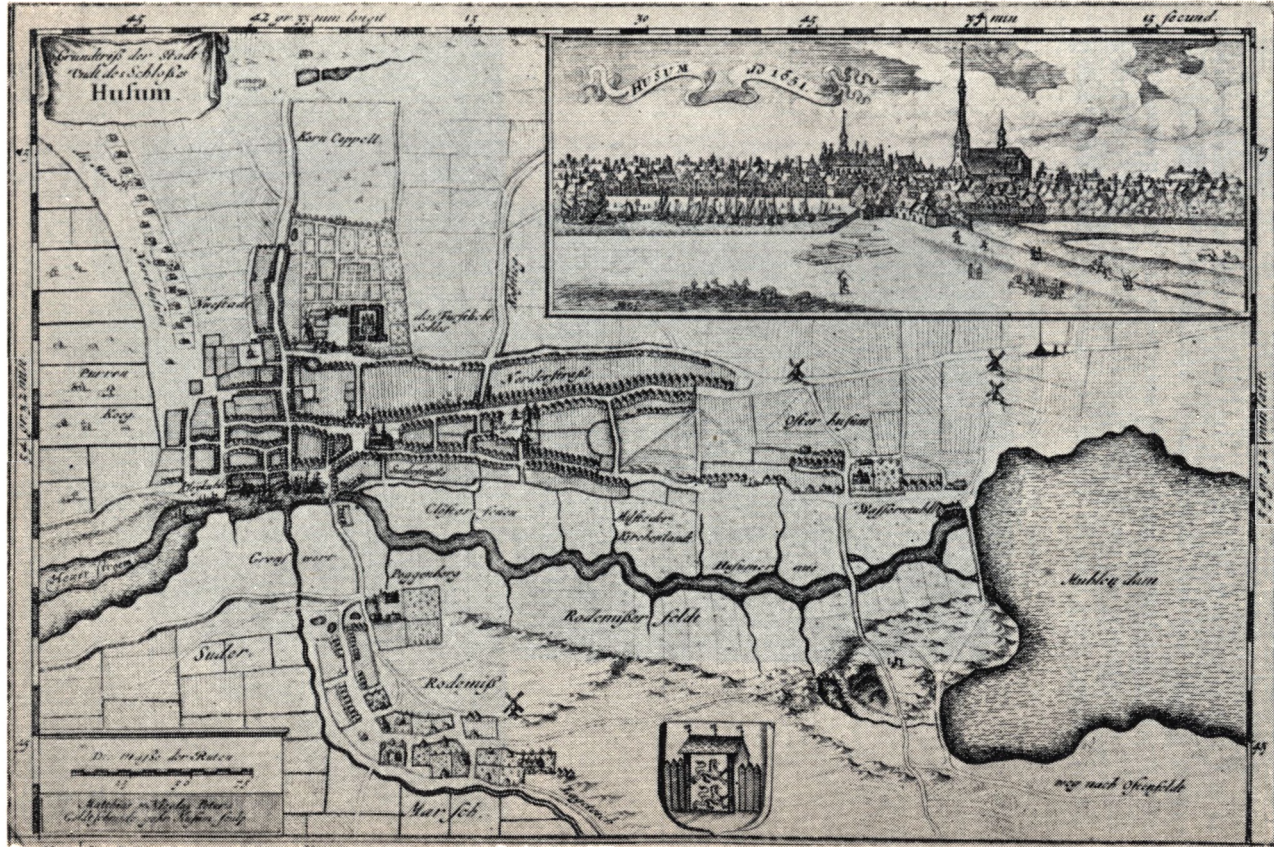
Der er i foranstaaende Aktstykker flere Gange omtalt Dobbelt-Skillinger, som Christian II. skulde have ladet slaa paa det seneste inden Flugten. Endnu 3. Juli 1526 omtales udtrykkelig Dobbeltskill-

Mønten i Husum

linger, som Kong Christiern lod mønte, og som Oluf Nielsen laante Frederik I. den Tid, da dennes Krigsfolk laa for København.¹⁾ Man har draget i Tvivl, om saadanne har kunnet konstateres. Saavidt man kan forstaa den ovenciterede Møntordning, var det kun til Smaapenningerne, som man endnu ikke kender, at Kongen skulde yde et Sølvbidrag. Derfor blev de vel heller ikke udmøntede. Iøvrigt skulde

¹⁾ Fr. I. D. Reg. 1878, I, p. 102. RA. DK. 1523-33 Fr. I. D. Reg. f. 41.

Kort over Husum

øjensynlig Klippingenes Indfrielse hvile i sig selv, og nogen Indløsning af anden Mønt er der slet ikke Tale om. Dertil havde Kong Frederik visselig ingen Midler. Han havde nok at bestille med at betale Krigsfolk og søge Landehjælp hertil. Man maa da nærmest forstaa Forholdet saaledes, at for de første Klippinge skulde man have 14 Penningstykker. Derfor udmøntedes denne mærkelige Mønt $\circ: 1\frac{1}{6} \beta$. Forudsætningen herfor synes at være, at nogle af Klippingene er udgivet for 2 β -Stykker. Ellers er Opdelingen i de forskellige Klippinge mod forskellig Betaling ikke let forstaaelig. Men paa den anden Side frembyder Vægten ikke særlige Holdepunkter for en forskellig Bedømmelse af Klippingene: S. 26: 2 gr., S. 30: 2,01 gr., S. 29: 2,35 gr., S. 27: 1,47 gr., S. 31: 2,10 og 1,90 gr. Men de, der skulde blive til 14 Penninge, som har Leoner med udrakte Tunger samt kroget og kruset Rumppe, og som Christian II. først lod slaa af den bedste Slags vejer dog 2 Gram og derover. Det er ganske vist ikke meget mere end Skillingsstykkerne, men de bærer dog et ganske solidt og tykt Sølvpræg og Udseende. Muligt er netop de tungeste og bedste indsmeltede, saa ingen af disse Stkr. er bevaret til Nutiden. I hvert Fald maa Forudsætningen for Almuens Vrede over Klippingenes Inddragelse dog være, at nogle Klippinge gjaldt 2 $\beta = 24$ Penninge og nu kun skulde erstattes med 14 Penninge paa samme Vis som 1 β Klippinge = 12 Penninge med 3 Leoner uden Tunger og med en slet Rumppe kun skulde betales med 6 Penninge.

Sluttelig blev disse Klippinge¹⁾ endelig afskaffede. Bisp Jöannes (Jens) Andree (Andersen) i Odense tilskrev 20. Marts 1524 Frederik I., at han har taget sig over at handle Kongen og Indbyggerne til det bedste om alle de Klippinge, der er i Riget, at de skal komme igen paa Mønten.²⁾

14 Penning fra Frederik I.

¹⁾ Lauerentsen: Museum Regium 1714, Tab. I, 1. Chr. II., No. 24.

²⁾ RA. D. K. Indk. Breve. 1534—71. Indlæg til Registr. samt henl. Sager.

6 Penning fra Frederik I.

Som det vil ses, er Forskellen mellem de 2 Mønter ikke betydelig. Det er kun Skjoldenes Anbringelse, som differerer. Om heri ligger nogen Bagtanke faar staa hen. Men besynderligt er det i hvert Fald og ikke fri for at være vildledende at gøre saa ringe Forskel. Det kan dog ogsaa være, at man vilde tilvejebringe en Slags Fællesmønt for Herkomsten fra de ilde anskrevne Klippinge.

Lejrskilling 1523—24

Som allerede foran fremhævet foretog Kong Frederik strax en *Devaluation* af den gamle Mønt:

Christian I.s danske Hvide	2 $\frac{1}{2}$ <i>M</i> for 1 Gylden
Hans' 4 Hvide β	30 Stkr. 40 β eller 2 $\frac{1}{2}$ - - -
Christian II.s Dobbelt β	40 β eller 2 $\frac{1}{2}$ - - -
Christoffers Hvide	2 - - -
— β	2 - - -
Christian II.s β	2 - - -

samt *Valvation* af den *ny Mønt*:

Frederik I.s	1 β , 12 β = 1 \mathcal{M} d.	2	\mathcal{M}	for	1	Gylden
—	2 - 12 β = 1 \mathcal{M} d.	2	-	-	-	—
—	1 - = 4 Hvide					
—	14 P. 20 ⁴ / ₇ Stkr. = 24 β	2	-	-	-	—
—	6 - = $\frac{1}{2}$ β . 48 Stkr.....	2	-	-	-	—
—	3 - = $\frac{1}{4}$ β . 96 Stkr.....	2	-	-	-	—

I Virkeligheden har altsaa Kong Frederik forsøgt at sætte sin Mønt til $1\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 16 β for \mathcal{M} = 1 Gylden, \varnothing : til samme Kurs som Hansestædernes, specielt Lübecks, Mønt. Men da nu i nogen Tid Gyldenene havde været gængs til langt over 2 \mathcal{M} i Mønt, i Klippinge endog 5 \mathcal{M} , har man ikke villet foretage Springet helt ned til $1\frac{1}{2}$ \mathcal{M} , men kun til 2 \mathcal{M} , men ganske vist à 12 β !

At Mønten fra ældre Tid er regnet til 16 β paa Marken, ses af, at der her ikke udtrykkeligt er gjort nogen Tilføjelse i Valvationen af 10. August 1523 om, at 1 \mathcal{M} skulde regnes til 12 β . Det staar kun tilføjet den ny Mønt: et indviklet, forvirrende og vildledende Regnskab maa det unægtelig have været. Klippingenes Omsmelting til 14 Penninge og 6 Penninge Stykker, der lignede hinanden, har ikke gjort det bedre.

Møntordningen var altsaa en ejendommelig Blanding af dansk og lybsk »Wehrung«. Efter det oplyste er Galsters Oplysning i »Mønt« p. 174, at Gyldenene regnedes til $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} urigtig efter den ny Møntregning. Der regnedes som nævnt 2 \mathcal{M} à 12 β . Kun i Christian I.s danske Hvide, Kong Hans' 4 Hvide og Christian II.s 2 β — der ikke har været Klippinge — regnedes 1 Gylden at koste $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 16 β . Forholdet mellem 1 Gylden i Guld og 1 Gylden i Sølv var 10,5 : 1 samt 1 Gylden i Mønt, \varnothing : Skillinger, 2 \mathcal{M} à 12 β = 18,672 gr. f. S. kun 7,6 : 1. Men disse Skillinger var altsaa i Virkeligheden til Dels Kreditmønt.

Den foran skildrede mærkelige Ordning stemmer altsaa delvis med Kongens Løfte og Udtalelse til Rigsraadet 1523: Mynten ville udgøre eens og liig ved vores Mynt (\varnothing : Hertugdømmets) og udi de Vendiske Stæder¹) \varnothing : 24 β og $1\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 16 β paa 1 Gylden. Frederik I.s Valva-

¹) Lauerentsen l. c., Fr. I. No. 2 f. Huitfeldt, 2. Udg., p. 1201.

tion maa formentlig ses i Forhold til den nu almindelig forekommende Sølvgylden eller 2 Lod Sølv og ikke til Guldgylde, som oversteg 2 Lods Daleren i Værdi. Imidlertid maa det antages, at Handelen tog de forskellige Gylden i Mønt efterhaanden, om ikke strax, efter det virkelige Sølvindhold, i hvert Fald, naar der blev Tale om andet end Detailhandel.

I det foregaaende er nævnt enkelte Møntsteder. Det var imidlertid klart i Datiden, at naar Klippingene af Hvermand skulde indsendes til Mønten til Indsmeltning og Ombytning, maatte Hovedmønten i

Prøve i Sølv til Nobel u. A. og Nobel u. A. fra Ribe

Malmø have midlertidige Filialer rundt om i Landet, saaledes i Jylland, Aalborg og Ribe, paa Sjælland København, i Skaane, Halland og Bleking foruden Malmø, Landskrone og Ronneby. Det er kun mærkeligt, at Fyn mangler. Jacobæus og Lauerentsen nævner ganske vist Nyborg og anfører en Mønt derfra, men Nutiden kender den ikke.¹⁾ Bysynderligt nok sloges der i Ribe paa denne Tid større Mønt i Overensstemmelse med Frederik I.s ovennævnte Møntordning; baade Nobler og Sølvgylden, formentlig Prøver, thi Midlerne hertil skulde ikke synes at foreligge paa det Tidspunkt.²⁾

Der er nævnt et Par Møntmestre foruden Hovedmøntens Mester Jørgen Koch, der, som vi nu har set, havde forstaaet at manøvrere sig over fra at have været Christian II.s Borgmester og Møntmester i Malmø til at bevare Stillingen hos Frederik I. Han drev det endog

¹⁾ l. c. Fr. I., No. 5 e, jfr. No. 69 k.

²⁾ G. Galster: Ribe Mønt. Fra Ribe Amt 1947, p. 610—12. Axel Ernst: Bidrag til Ribe Mønts Historie. N.N.A. 1948.

Jørgen Kochs Adelsvaaben

1526 til at blive adlet af Frederik I., der gerne vilde vinde Borgerskabet i Landets 2 største Byer, Malmø og København. Skjoldet var Halvdelen rødt med hvid Lilie, Halvdelen hvidt med rød Lilie, 2 Vesselhorn med rød Lilie over det hvide Felt og hvid Lilie over det røde Felt!

I Adelsbrevet, der udstedtes Vor Frues Dag Assumptionis, hedder det videre: »for villig og tro Tieneste han hidtil gjort og bevist haver, besynderlig udi Feide, Krig og Orlof mandeligen sig bevist imod vor og Rigens Fiender, have vi med os Elsklig R.Raads Fuldbyrð og Samtykke undt ham og Børn og efterkomne Arvinger slig Frihed og Frelse med Skiold og Hielm og Tegn som Ridder og Svenne og Danmarks Riges Edlinge fører!¹⁾

At han ogsaa paa anden Maade var en anset Mand, viser Kong Frederiks Brev af 8. Oktbr. 1528, hvorefter han paa Jørgen Kochs Andragende skænker Malmø Graabrødre Kloster og Helliggæstes Kloster til Hospital og Raadhus.²⁾ Naar Kongen var ham saa bevaa-gen, skyldtes det øjensynlig ogsaa, at han har laant ham Penge mod Pant i Mønten, hvorom det hedder 19. Juli 1530: Vi Fr. gjøre vitter-

¹⁾ RA. D. K. 1523—33. Fr. I.s Danske Registre, No. 3, fol. 386.

²⁾ Fr. I.s Danske Registre, I, p. 181.

ligt, at efterdi vi nu have ladet indløse af os elsk. *Iyrgenn Kaach*, vor Mand og Tjener, Borgemester i *Mallma*, *Mønten*, som han havde i Pant af os, og han siden Indløsningen ikke har ladet noget mønte, da lade vi ham og Arvingerne aldeles kvit for al ydermere Krav for, hvad han skulde give os af *Mønten* til denne Dag.

Ogsaa Lensmand blev han den 19. Novbr. 1532: *Iyrgen Møntmester*, Borgemester i Malmøe, fik efter Mester Mortenn Krabbis Opladelse Forleningsbrev i sin Livstid paa *Tumerup Kloster* med al Tilliggelse , vordnede og Tjenere, dog at han holder den Gudstjeneste ved Magt, som bør holdes, holder Klosteret ved Hævd og Bygning og giver Præsterne deri deres nødtørfte Klæde og Føde; ligeledes skal han aarlig yde Kongen paa Gottorp 300 Td. Havre for 3 Borgleje- heste, som han skulde holde i Klosteret, samt holde Tjenerne ved Lov o.s.v. og ikke forhugge Skovene. Naar Kongen kommer til Skaane, skal han med Tumerup By holde Kongen med hans daglige Folk et Nathold aarlig med Mad, Øl og Hestefoder.¹⁾ I 1540 bortforleendes Lundebispens berømte Fæstning ved Øresund, Borgeby, ligeledes til ham.

Ogsaa Vers blev der lavet om den høje Borg- og Møntmester.²⁾

Ikke altid føjede Skæbnen dog saaledes den ærgerrige Møntmester. 1525 sendte hans energiske Kone, Sidse Cortsdatter ham fra Malmø med en stor Sum Penge til Hamborg for at redde Stifsønnen Claus Kniphoff, der havde kæmpet for Christian II. til det sidste, men nu sad fangen i Hamborg som simpel Sørøver. Da Koch undervejs mærkede, hvorledes det stod til i Hamborg, hvor man hurtigt henrettede Stifsønnen og hans Kammerater, blev han i Lübeck, tog Pengene med hjem og anvendte siden disse til den store Almisse i Malmø, som Hustruen og han stiftede 1546, hvorefter der daglig skulde uddeles Brød til fattige fra Malmø Raadhus.³⁾

Ogsaa i *Norge* traf Frederik I. Bestemmelser til Ordning af Møntforholdene.

Den 20. Juni 1524 fik Bisp Magnus (Mogens) af *Hamar* Brev at han maa og *skal* lade mynte 4 Hvide β og Hvide; 4 Hvid β skal holde 5 Lod f. S. og skrodes paa den vejede *M* Værk 90 og 6 Stkr., saa det

¹⁾ l. c., II, p. 339.

²⁾ Danske Mag., I, p. 247. Sv. Slott och Herresäten. Skåne. Sth. 1909 p. 44.

³⁾ Arild Huitfeld: Fr. I.s Historie, Kbhvn. 1597, p. 115.

er i 10 (efter Norske Magasin III, 1839, p. 9 Gylden 1 *M* f. S., og de Hvide skulle holde 4 Lod f. S. og skrodes paa hver vegen *M* werck 300 Stkr. saa det er udi 10 G. 1 *M* f. S. og paa al denne Mynt skal p. d. e. S. staa FREDERICVS DEI GRA REX NORWEGIE og vort Wapen og p. d. a. S. MONETA NOVA HAMEREN og Norges Riiges Wapen, hvilken Mynt wi ville gyldte og geffue at gange i wort Riige Norge og ingen wore undersaatte samme Mynt at straffe i nogen Maade.¹⁾ Nogle faa Dage forinden, den 14. s. M. havde Bispen faaet 3 Aars Brev paa Sundsbjerg Kobberbjerg i Sellegaard (Seljord) i Thelemarken, hvor senere et Sølvværk aabnedes.²⁾

Den 18. Oktober 1525 havde Høvedsmanden paa Akershus Oluf Galle tilladt Hans Hansen, Møntemester, at han maa og skal herefter mønte bruge og opholde uti *Oslo* . . . først *Pendinge Stkr. til 4 d. Hvide*, paa en ringylden 30 Stkr., *g. til 2½ M d.*, i hver Løde *M* pavement 4 Lod f. S. cølnsk Værd og 112 Stkr. af forn. Pendinge saa at Lødig *M* f. S. kommer paa 15 r. g. ½ Quintin mere eller mindre end fire Lod og i Pendinge 1 eller 2 Stkr. mere eller mindre, da skal det ikke være Møntmesteren til Straf, *thi han kan ikke altid ramme saa ligetil!* Møntmesterløn 2½ *M* d. for *M* f. S. Køber Møntmesteren selv Sølv og vexler sig paa til at sette paa Mønten, da han give Oluf Galle 10 β af hver *M* f. S. i Sleskat; fri for alle Skatter, Told, Sise og anden Tyngte og maa bruge sin Købenskraft til sit Bords Opholdelse og Nøtturf. Item skal ingen hans Mønt straffe eller probere med mindre det forskydes til tre »berøchtede« Møntmestre og da efter Møntmestrenes Ret.³⁾

Den 8. Novbr. 1526 befaler Oluf Galle paa Frederik I.s Vegne paa Grund af Møntmangel og »føje Sølv« udmøntet 4 d. Hvide som ovfr., dog 3½ Lod f. S. cølnsk Vægt 112 Stkr. saa at 1 lødig *M* f. S. udbringes til 17 r. G. Slagskat 1 Ort gulden = 10 β.

Den 1. Januar 1526 fik Vincens Lunge paa *Berghus* Ordre om, at han maa lade mynte 4 Hvider og Hvider som Bispen af Hamar.⁴⁾

1) RA. D. K. 1523—33. Fr. I.s norske Registre, fol. 4. Norske Rigs Reg., I, p. 4.

2) N.R.R.I., p. 3.

3) Norske Rigs Arkiv, 2. Afd., Fasc. 4, No. 1 a, Reg. 77. Dipl. Norv. 2, p. 201, No. 1081.

4) N.R.R.

Endelig udsteder Vincent Lunge, Høvidsmand paa Bergenhus og Vardøhus, Kong Frederiks Statholder i Norge Nordenfjelds den 3. April 1527 hans Privilegium for Mester Hans Møntmester at slaa Kongens Mønt i *Bergen*, først *Fire Hvide Penninge*, lødige *M* halvfemte Lod, to gren over eller under, *100 Stkr. og Sex og To Stkr. nedentil og ofven*. — *Hvide*. Løde *M* halvfjerde Lod, 320 Stkr. og skal han have af mig for hver Løde *M* f. S. halvtredje *M* d. for sin Arbejds løn, item om nogen som er ved Bryggen eller anden som hans Uven er, vil for Avinds Skyld ham belyve, da skal jeg strax tage Borgen af Mester Hans og tha skal den anden finde oc Borgen for sig og skulle de komme begge til Malmø udi Danmark som Kongens Mønteprobere ere. Og skal samme Møntehus have saa god Fred og Gridt som Closterfred, efterdi dette Mønthus skal være Hovedmøntehus for Norge og skal han det nyde og beholde for nogen anden, saalænge han sit Arbejde denligt og forsvarligt gør, og naar han ikke længer lyster at blive skal han skikke en anden dinlig Karl i sit Sted, som samme Arbejde ustraffeligt fuldkomme kan. Skal fornevnte Mester *Hans Loff* have at mønte for sig selv naar han ikke mit Arbejde haver, og maa han slaa saa højt og lavt, som jeg min Mønt slaa lader og skal han give mig for hver lødige *M* fin en north Gulds til Rente. Bergenhus Onsdag efter Midfaste Søndag 1527.¹⁾

Hans Holst har i »Mønt« p. 129 angivet 126 Stkr. 4 Hvid paa 1 *M* cølnsk, men læst Texten urigtig. Det er 106 Stkr. med 2 til Fare.

Mønt	Mønt- Sted	Stkr. paa 1 <i>M</i> c. brutto	Lødig- hed	Finhed i Tu- sind- dele	Brut- tovægt	Fin- vægt	Aar
4 Hvid	Hamar	96	5	312,50	2,436	0,758	1524
Hvid	—	300	4	250,00	0,779	0,195	—
4 Hvid	Oslo	112	4	—	2,088	0,522	1525
—	—	—	3½	218,75	2,088	0,457	1526
—	Bergen	106	4½	281,25	2,206	0,620	1527
Hvide	—	320	3½	218,75	0,731	0,159	—

¹⁾ Reg. I over Norske Saml. afg. til Norge 1937. N.R.A., Reg. 77, Afd. 2, fasc. 4, No. 1.

Det højst mærkelige ved disse Møntordninger er, at de kun for Hamar Møntsted stemmer nogenlunde med den danske Møntordning af 1524, og at den norske Ordning efter Beregningen i Gylden synes at forudsætte $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 12 β . Nogle Steder læses 4 Hvide β , andre Steder 4 Hvide 30 Stkr., $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d. paa 1 G. Dette kan ogsaa forstaas saaledes: 4 Hvid \times 30 = 120 Hvid, som efter 1 β = 3 Hvid bliver 40 β = $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 16 β . Imidlertid stemmer $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 12 β = 30 β bedst med Frederik I.s Intentioner i Danmark.

Der synes derhos ikke at være udmøntet de bedre Mønter fra Hamar, men derimod de ret forringede Mønter fra Oslo og Bergen. Indledningen til Ordningen 8. Novbr. 1526 passer saaledes godt i Billedet: »for bryst og trang, som her i Riget er paa penninge, har man beskikket Mønten at slaa i Oslo for fejde og orloff som paa-henger: 1 \mathcal{M} f. S. til 17 g.¹⁾

At der var Forskel paa dansk og norsk Mønt synes ogsaa at fremgaa af Kvitteringer for Gengerd, Afgifter m. v. 26. Decbr. 1525 faar Vincents Lunge for Tiden 8. Septbr. 1524—14. Septbr. 1525 Kvittering for Afgift af Bergens Slot bl. a. $442\frac{1}{2}$ \mathcal{M} 2 β d. og af Trondhjem og Trøndelagen 867 \mathcal{M} 5 β d., 4 r. g., 1 Ossenbrüggergylden, 2 Hornsgylden, 24 g hver for $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} 4 β af Sparbo og Guldal 350 nye \mathcal{M} d. . . . paa Fru Ingerds Vegne 413 \mathcal{M} d., J. Kruchow 14 r. g. 30 nye \mathcal{M} 12 β . Erik Uggerup fik 23. Maj 1528 Pant paa Tunsberg Len for Laan til Kongen: 600 \mathcal{M} danske Penge og 400 Lod Sølv Kølnsk Vægt.

Falske Penge kom iblandt, saa der i Bergens Privilegier 14. Oktbr. 1528 maatte udtales: Hvo som *Kongens myntede eller af ham samtykte Mynt* falsker, har forbrudt Liv og Gods, men den der straffer (o: vrager) den bøde 8 Ørtuger 13 \mathcal{M} .

Den 23. Febr. 1529 fik Mikkel Blech Kvittering for Gengerd søndenfjelds: 2 097 \mathcal{M} 15 β danske og norske Penge, 1937 Lod Sølv norsk Vægt, 4 r. G. à $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d. (andetsteds halvfjerde \mathcal{M} d.), 18 rg. onde og gode! hver g saa godt som $2\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d., 11 Hornsgylden hver saa godt som 1 d. \mathcal{M} 202 \mathcal{M} 4 β d. i Hvider og dobbelt β en fransk Krone for $3\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d., 43 Lod Sølv norsk Vægt = 39 nye Lod kølnsk Vægt. Bisp Magnus fik 30. April 1529 Kvittering for bl. a.: 200 G. i danske og

¹⁾ Dipl. N. II, 2, p. 799.

norske Penge og Chr. Pedersen Kvittering for Gengerd nordenfjels i 1 Aar, der hver Mand gav 1 *Lod Sølv* = 24 β d.¹⁾

Af andre Tilkendegivelser om Mønten kan nævnes af Kansler Claus Gjordsens Regnskaber.

Medens der regnes i \mathcal{M} paa Sjælland, Fyn og i Skaane samt Smaalandene, er Gylden ret fremherskende i Jylland og Norge. Saaledes svarede Riberhus i Afgift 100 r. g., Lundenes 200 \mathcal{M} og 30 g., Ende-lave og Forde 60 r. g., som Bisp Niels Clausen gav aarlig, Ømkloster 1 000 g., Numedal 100 g., Trundelav, hvor Ærkebispen gav 100 r. g., Ryfylke som Stavanger ligger udi »300 *postolantzgyllen*, som *MARTINVS stander paa*«, jfr. ovfr. under Cølns Gylden. Item Agershus plejer at give »200 \mathcal{M} saa godhe som 100 *ryns gillen*»; Sarsborg »renther wed 20 dansk mrc i skath«. »Item Vicken plejer at gaa aff 800 \mathcal{M} og hver 2 \mathcal{M} plejer at ware saa godhe som 1 *rinsgyllen* paa then tid, ok thi affther mønther er letther ok svagher in the war, thi bore the 800 \mathcal{M} at gøres saa gode som 400 *gillen*«. Overstreget er »thi at pen-nighen war paa then tid saa myghet bære ath 2 \mathcal{M} af Koning Christi-ans mønt war bære end nu er 2¹/₂ \mathcal{M} .«

Af dette vil ses, at der just ikke herskede Ensartethed i Pengeforholdene, men hvor skulde der ogsaa det, naar Kongen selv lod slaa Mønt af højst forskellig Art ikke blot mellem Norge og Danmark, men endog i Norge selv. Det førte da ogsaa til Virvar, som senere søgtes afhjulpet.

Hvor megen Mønt der fremkom i denne kaotiske Periode, kan, i hvert Fald for Tiden, næppe med Sikkerhed angives, men der fore-ligger dog en uden Dato eller Underskrift forsynet Optegnelse, der i Rigsarkivet er henlagt til Tiden 1525—30.²⁾ Optegnelsens Oplysninger falder i 4 Fjerdedele:

1. »Im ersten Verdensdel aldes gemachet«:

»im ersten« (Werck?)	100 \mathcal{M} Søslinge
- anderen	100 - Hvide?
- dritten	300 - Søslinge
- 4—9	1000 -

Summa ————— 1500 \mathcal{M}

¹⁾ RA. D. K. 1523—33. Fr. I.s norske Registre, jfr. Norske R. Registre, I, p. 3, 4, 8, 13, 14, 18.

²⁾ RA. Regnskabsoptegnelser m. v. fra Fr. I.s Tid 1525—30.

2. »im anderen Verdensdel aldes gemachet«:	
»im ersten«.....	300 <i>M</i>
- 2—6.....	1200 -
	Summa ————— 1500 -
3. »im dritten aldes gemachet:	
»im erste«.....	141 <i>M</i>
- 2—5.....	1379 -
	Summa ————— 1520 -
4. »im verde verdendel aldes gemachet«:	
3 Werck hver paa 200 <i>M</i> ist.....	600 -
Foruden de nævnte 4 Fjerdedele, der altsaa udgør 5120 <i>M</i> , som saavidt det kan ses, synes »gemachet« i Søslinge, maaske et ringe Beløb i Hvid, angiver Optegnelserne under:	
5. »Lubsch munte:	
Joachimsdaler.....	88 g.
Markstykker.....	18 -
1/2 Joachimsdaler.....	22 -
Schreckenberger.....	39 -
i Guld.....	154 -
	Ialt »goltgilden«... 321(0)
im deutschen Gelde.....	960 -
6. »in hornetschen guldn. 67 g. is in deutschen.....	83 - 12 β
»item 1 thone sülvers vor« 12 g. is.....	36 -
	»nock 4 β tho diese is de summa in alles«..... 6200 <i>M</i>
7. »im golde«..... 24 gg.	
- Joachimsdlr.....	27 -
- Schreckenberger.....	28 -
	79 - à 3 <i>M</i> = 237 -
noch 3 Krossad is.....	12 -
- 1 <i>M</i> deutsch.....	1 -
8. noch im golde..... 3 gg. à 3 <i>M</i> = 9 -	
- 1 <i>M</i> deutsch.....	1 -
	Summa alles... 6460 <i>M</i>

Af dette Beløb har Kongen taget Kroner (Krossader m. v.) og Hornske gylden til sig, medens ca. 1200 \mathcal{M} er gaaet til Betaling af Knægtene, til Fragt til Skaane m. v.

Det kan naturligvis omtvistes, hvormeget den paagældende Regnskabsfører har haft i ældre Mønt og nymøntede Penge, men foruden de ovennævnte 5120 \mathcal{M} Smaapenge kan der dog formodes ogsaa at være udmøntet Joachimsdalere, halve Joachimsdalere, Markstykker og Guldgylden, hvoraf enkelte Stkr. er bevaret til Nutiden, idet der i modsat Fald næppe var Grund til udtrykkelig at udspecificere disse. Paa den anden Side maa det erkendes, at Schreckenbergere til $\frac{1}{7}$ eller $\frac{1}{6}$ Gylden ikke kendes blandt dansk Mønt. Det er jo ikke noget stort Beløb, her er Tale om, men af forannævnte Citat om Jørgen Kochs Pant i Mønten fremgaar jo ogsaa, at Mønten har ligget stille.

Bernt Bruske, der maa formodes særlig at have været virksom før, under og kort efter Københavns Belejring 1523—24, havde, som tidligere anført, modtaget ca. 1424 Løde \mathcal{M} og ca. 265 Lod Sølv. Hvor fint det Sølv var og hvorledes det blev udmøntet, kendes for Tiden ikke — det var vel formentlig de saakaldte Lejrskillinger eller 10 Hvide, maaske 4 β —, men omregnet i Gylden kan det maaske udgøre ca. 14 000 Gylden eller henved $\frac{1}{2}$ Million Kroner 1875. Intet Under, at det kneb højliggen med at holde Knægtene sammen, hvis ikke større Beløb har været til Raadighed. Væsentligt paa Grund af almindelig Pengemangel baade uden og inden Voldene ophørte Københavns og Malmøs Belejring, og Byerne overgav sig paa gunstigere Vilkaar, end ellers kunde have været ventet, den 6. Januar 1524.

Imidlertid var Møntforholdene vedblivende forvirrede indtil henimod 1530, hvad noksom fremgaar af de til vor Tid overleverede Møntrækker.

Den 10. Juni 1529 anmoder Vincents Lunge, der omsider var forjaget fra Bergenhus, Eske Bille, der havde overtaget Lenet, om at tilbagekalde sit Forbud mod, at Hans Møntmester mønter for Lunge — hvilket Forbud efter de to Herrers Forhold til hinanden ikke var mærkeligt —, da Kongens Møntebrev ikke lyder paa bestemt Tid, og Lunge iøvrigt har befalet Møntmesteren, naar det leverede Sølv var præget, at levere sit Værktøj paa Bergenhus Slot.

Kort Tid efter, den 13. Januar 1530, foreslaar Eske Bille Kongen at sætte Mønten i Bergen paany i Gang, og i saa Fald *om Mønten skal*

stemme med den danske Mønt efter nærmere Anvisning fra Jørgen Møntmester i Malmø. Ellers maa han betale med Kongens Fisk, Kongen til stor Skade! Den 6. Maj s. A. underrettes Eske Bille af Jørgen Koch om den danske Mønt, at der ikke er møntet mere af 1 *M* purt Sølv end 10 Gylden, 2½ *M* for 1 g., en ort mere eller mindre paa 1 *M* purt Sølv; derfor at Sølvet rejser sig her saa højt, haver Mønten ligget stille, saa hær er ikke møntet paa 3' Aar. Ingen Befaling til at mønte undtagen nogle Stkr. paa 1 *M* og 2 *M* og paa 8 β og skal 1 *M* holde af alle 3 Slags Mønt 14 Lod fint Sølv: Stkr. paa 2 *M* d. paa 1 vegen *M* 11 Stkr., 1 *M* Stkr. 22 Stkr. paa vegen *M*, 8 β Stkr. 44 Stkr. De 4 Hvide β møntes ikke her nu i Landet. De sidste 4 Hvide β var 5 Lod 2 Gren fine 96 Stkr. paa 1 vegen *M*. Dette er jo i Overensstemmelse med Møntanordningen, men Sølv mangelen har hindret Udmøntningen.

½ *M* eller 8 β 1529

Den 7. August 1530 befaler Frederik I. Eske Bille, at den norske Mønt skal være af samme Korn og Skrot som den danske Mønt.¹⁾

Men de truende Krigsforhold og Frygten for Christian II.s Hvervninger samt Mangelen paa Sølv, der kostede dyrt, omstødte disse gode Forsætter, thi den 29. Novbr. 1531 maa Rentemester Anders Glob skrive til Frederik I.: Kongen maa vide, at den nys paalagte Skat, som nu optages, vil ganske lidet forslaa til Eders Naades Krigsfolk, det er nødvendigt, at der er Penge til disse og at Hvermand giver enten Sølv eller Penge, efter som han formaar og er rig til og da er nyttigt, at Eders Naade lader mønte saadan en mønt som den norske Mønt og lader Mønten opsætte paa Københavns Slot thi at Møntmesteren der kommer og at Eders Naade vil lade formønte Søslinger paa II Alb.

¹⁾ Dipl. Norveg. II, p. 807, 811, 813.

og de 14 Penge paa 4 Alb., idet han lægger stor Vægt paa, at Skat og Mønt ordnes, af Frygt for hvad Christian II.s Tilhængere kan skade Kong Frederik, og at det derfor er bedst at være forberedt. I en Optegnelse u. D. forelægger han Kong Frederik, at han ikke Maaned efter Maaned kan udrede 24 000 *M* til de 5 Fænniker Knægte, og at det ikke er muligt saa hurtigt at fange disse Penge ind af Landskatten.¹⁾

I samme Aand fik Erik Gyldenstjerne aabent Brev den 23. Novbr. 1532, at han maa og skal lade mønte saa mange pendinge, som han kand, og maatte dermed betale og lønne sine Svende og Slotsfolk, som han hollende worder paa vort Slot Aghershus dog saa at han skal lade samme Mønt slaa og mønte paa det samme Pavemint, Korn og Skrot som os elskelig Hr. Magnus (Mogens) Gyldenstjerne lod slaa og mønte den Tid, han havde fornævnte Aghershus i Forlening.²⁾

At det dengang gik haardt til i Norge ved vi af den almindelige Historie. Samtidig med fornævnte aabne Brev fik Magnus (Mogens) Gyldenstjerne, der da var bleven Lensmand paa Malmøhus, Livsens Brev paa Tune og Skyberg Len for den Tjeneste og Skade han havde haft paa Akershus i næst forgangne Fejde. Paa ligervis fik Hans Møntmester pro servicio facto, som han nu udi denne Bestalling hos Hr. Mogens Gyldenstjerne paa Akershus Kg. Majt. og rige hidtil gjort og bevist haver og derfor tillige og samtidig ogsaa for den Skade, som han i samme bestalling lidt haver, som før ommeldt den 3. Aug. 1532 Brev paa *Kronens Kloster Gimsø* — som vi senere skal høre nærmere om —, at have, nyde og beholde, dog at han skal holde de systre og brødre derinde og en erlig underholdning til Klæde og Føde samt holde tvende Orlogsskibe

Det er klart, at Mogens Gyldenstjerne og Møntmester Hans Loff sikkerligen ikke har slaaet dansk, men norsk Mønt, den ringe Krigs- og Krisetidsmønt til Lønning af Krigsfolk og derved gennemgaaet forskellige Vanskeligheder foruden den almindelige Skade og Tab som Følge af Christian II.s Angreb paa Norge.

Forholdene var i Virkeligheden saare fortvivlede i hele Riget. Det kostede Danmark og Norge dyrt at forjage Borger- og Bondekongen

¹⁾ RA. D. K. 1520—29, Breve fra Kongen 1534—71. Indlæg til Registranter.

²⁾ N.R.R., I, p. 41.

til Fordel for den holsten-gottorpske Hertug Frederik (I.) og at opret- holde den holstenske Adels Overtag samt i det hele Adelsvælden i Riget. Foruden Urolighederne i Norge havde Christian II.s tapre og trofaste Tilhængere, Søren Norby paa Gotland og Niels Brahe paa Vandaas rejst Oprør i Skaane, hvor Søren Norby i Landskrona 1525 slog lignende Krigsmønt (β) som i Visby.

Hvorledes skaffede nu Frederik I. sig Midlerne til at gennemføre sin Politik? Der var flere Veje.

Først maatte Rigets Naboer spytte i Bøssen. *Øresundstolden og Øxentolden* ved Gottorp gav ikke ubetydelige Beløb, saavidt man da kan konstatere det af Datidens Dokumenter. Gottorp erlagde saaledes f. Ex. i 1526 98 Gylden 23 β lybsk. Af Øresundstolden indgik i hvert Fald 11 428 r. G. og 556 Nobler, \circ : rundt regnet i Kroner 1875 ca. $\frac{1}{2}$ Million. Men skulde Frederik I. kunne holde sine Krigsfolk paa Benene og samtidig sin Pengekiste fyldt, som den var ved hans Død, da Hertug Christian (III.) tømte den til Brug i Grevens Fejde, maatte der selvfølgelig langt mere til, naar man hører, at der alene til 5 Fæniker Knægte gik 25 000 \mathcal{M} ugentlig, \circ : mindst 250 000 1875-Kr.

Der maatte derfor kraftigere Midler til. En betydelig Landehjælp udskreves over alt Riget.

Først kan nævnes, at alle de *Kirkeklokker*, som kunde undværes, \circ : paa en nær til hver Kirke, blev afhentede og afgivne til Kongens Bøsestøber Mester Fadder i København. Der udskreves *Landehjælp* 1524—26, som findes beskrevet og optegnet bl. a. af Claus Gjordsen og Laurids Ølmant.¹⁾ Da Hertug Frederik 1523 for Rigsraadet har fremhævet, at han har borget i denne Fejde 50 000 g. og taget til sig Kong Christiáns Gæld 200 000 \mathcal{M} lybsk, samt forlangt den svenske Mønt aflagt her i Riget, maatte Rigsraadet gaa med til, at hver 20 Bønder og Kronetjenere skulde give 30 \mathcal{M} d. Der maatte derhos ydes Mands- og Hestehjælp samt Madskat, som det dog, ogsaa paa Grund af Kildernes Mangler, vilde være vanskeligt og i hvert Fald føre for vidt at specificere her. Der blev allerede 1523 udskrevet Skat af det Jordegods, Kirkens Personer besad, til Lønning af Tropperne, der belejrede København. 1524 skulde hver Kirke yde 15 \mathcal{M} og Bispe-

¹⁾ Dsk. Mag. IV, 2, p. 34—60, jfr. Ny Dsk. Mag. VI, p. 288 ff., jfr. V, p. 8 ff, 81 ff.

sæderne $\frac{1}{4}$ af deres Rente. Aaret efter paatog Adel og Bisper sig en 3-aarig Rustning, 1526 et Aars Skat af alle Prælater, Kanniker, Vikarier samt af alle Kirker, Præster og Degne. Men endnu voldsommere Metoder blev taget i Anvendelse. Den danske Adel havde givet Frederik Anvisning paa at *plyndre Kirkerne*. Vi var jo i Reformationens Tidsalder. Respekten for og Anseelsen hos Kirke og Gejstlighed var stærkt paa Retur. For at faa den frygtede Christian II. forjagen allierede Adelen sig med Hertug Frederik bl. a. om at skaffe ham Ornamenter af Sølv og Guld, som Kirkerne og Klostrene ejede. Frederik udvidede og fastslog Tilbudet i Brevet af 29. Januar 1523 derhen, at Guld, Sølv, Kalke, Monstranser, Kors, Billeder og andre Klenodier tilligemed Korn og anden Nødtørft samt Victualier uden al Vægning skulde forstrækkes ham.

I Slutningen af Aaret 1531 gjorde Christian II. Landgang i Norge, og den 18. Decbr. 1531 vedtog Rigsraadet en endnu grundigere Plyndring af »det allermeste Sølv, som stander til fangendes af alle Sognekirker« . . . at *indsendes til Mønten* og »bruges her i Riget til Rigens Nytte og Behov«.

Det gjaldt samtidig om at fremstille Christian II. som Almuens værste Fjende — »der skrev den ny Lov, som ikke andet (inde)holder end Tyngge og Besværing paa fattige Almue« — alt for at forsøde den bitre Pille, at Kirkernes Klenodier skulde slaas i Mønt til Lønning af Landsknægte, der kunde forhindre, at »Kong Christiern skal komme herind i Riget igjen og tvinge eder og menige Rigens Indbyggere fra Frihed og Privilegier, Arv og Eje, gamle danske Sæder og Sædvaner«.

Den nærmere Fremgangsmaade fremgaar eksempelvis af følgende Koncept til Kongebrev til Lensmanden paa Stegehus, Anders Bilde:¹⁾

Vor synderlige gunsth tiilfforn. Kiere Her Anders, som etther vell vittherligt er, at vor elsklige D.R.R. haffue for thenne tiidtz leylighed, som seg nu begiuer, beuilgeth och sambtygt, at allt thet sølff, som findes hoss alle sognekircker offuer alt vort rige Danmarek, skall ther aff vdtagis, vppeberis och antuordis oss elskelige a. b. c. d., vore tro mend och raad, och forn^e a. b. c. d. skulle thet siiden lade førre paa mynten och lade thet mynte tiil thenne krigs vppehøllelse: Thij bethe vij etther kierligen, athi vdj etthers leen ville lade etthers foghet riide

¹⁾ Ny kirkehist. Samlinger, IV, p. 26 ff. Kirkehist. Samlinger, VI, ved H. F. Rørdam.

til alle sogne kirker, och ther anamme thet meste sølff, som ther tiilstede er; och oss elskelige verdige herre met Gud Her Jochim Rønno, biscop til Roskilde, haffuer och tilsagt, at hans prouest vdj huert herret skall met etthers foghet fylges til alle sogne kirker og tiilhelpe, at same sølff vdhen all forsømelse vdtagis vjd sogneprestens oc kirkeuergers neruerelse, och skulle kirkeuerger siiden anamme samme sølff och met thet fyrste, nar thenom aff for^{ne} a. b. c. d. tiilsigis, føre thet til vor stad Køpnehagen och antuordhe thet for^{ne} a. b. c. d., och ther skulle the anamme beuisning aff fornc a. b. c. d. paa hues sølff som the fra thenom antuordendis vorde; thij vij ville vdhen all forsømelse, thet allerfyrste then almegtigste Gut thet saa føge vill, at vij oc vore vndersaatte kunde komme till fred oc rolighed, samme sølff betale huer kirke, saa at kirken skal bliffue altingest vdhen skade. Thij beuiszer etther her vdinden, som vij etther fulkomeligen tiltro och ingthet paa tuiffle, thet ville vij met synderlig gunst oc naade kierligen met etther forskylle oc bekende. Beffallendis etther Gud. Screffuit

Foruden dette Kongebrev have vi ogsaa Breve fra Bisperne til Sognepræsterne, hvoraf hidsættes en Prøve fra Bisp Rønnow i Roskilde:

Vii Joachim Rønnow, wdualt biscop tiil Roskilde domkircke, Hanss Bilde, Mattis Byllie, Anders Bilde, Johann Wrne, Johan Biørn, Oluff Rosenkrands, Knudt Rudt, riddere, oc Niels Lunge, Danmarckis riiges raadt her till forsamlede, helse eder alle sogneprester oc kirkewerge i Holboherret oc Tryherret euindeligen mett wor Herre. Kiere wenner moo e wiide, at wij i sandhedt forfaaret haffue, at koning Christiern ather wisseliigen at giffue seg her i landett mett eth stortt taall folck, hand hoos seeg haffuer. Saa foor then frycth oc faare skyldt, ther hoss henger, haffue wij nw besluttett oc sambtycht, at alle for^{ne} sognekirkers monstrantz, calcke oc clenodia schulle skiickes oc indføres hiidt i Kiøpenhaffn, oc haffue ther fore beffallet oc tiilthroedt Her Jeip Heye, canick ther sammestedt, samme monstrandzer, calcke, sølff oc clenodia at annamme oc hiidt fremdeles indt at føøre, vndertagen en kalck, som huer kircke schall igen beholle, oc pixis. Thij bede wij oc poe kon. Mttz vor kier^{ste} naad^e herris wegne byude oc beffalle eder alle oc huer serlestes, atj antworde forne Her Jeip Heye samme monstrantz, kalcke oc clenodia, eller føre

thenom hiidt selffue indt, effter szom hand eder ydermere vnderuise kandt. Saa frempt atj icke wele stande wor kier^{ste} naad^c herre, Danmarckes riiges raadt oc kircken ther fore tiil rette, ther szom samme clenodia komme riigens fiender, thet Gudt forbyude, tiil hande i noger moode. Ther forlade wij oss tiill viisseliigen. Beffallendes eder Gudt. Giiffuett i Kiøpenhaffnn Sancte Catharine dag Aar etc. Mdxxxj. Nostris sub signetis.

Brevet har følgende Paategning med Hr. Jep Heyes Haand: »Thette breff bleff meg antuoret, thij ieg var procurator decanatus Haffnensis, at skulle vdi the iiii herret bestille thet. Dog annammede ieg ikke en sølff naffle oc ey førdes noget frem etc.«

Dennegang synes Præsterne at have snydt Kong Frederik, men i det Store og Hele har Indsamlingen givet Udbytte, som det ses af den her optagne Gengivelse af Regnskabet:²⁾

Paategningen paa Regnskabet er foretaget af Kanniken Jep Heye.

Spørgsmaalet bliver da, hvormeget der er udmøntet og i hvilke Penge.

Jørgen Møntemester af Husum, ∴ Jørgen Drews, som da forestod en Mønt ved Slottet i København, har udmøntet	96 517 <i>M</i> 15½ <i>β</i>
Jørgen Koch i Malmø	131 078 - 2 - 9 P.
Anders Bille lod mønte:	
21 Nobler (paa tilsammen ca. 60 Lod) à ca. 18 gylden à 2½ <i>M</i>	ca. 945 -
1 Nobel paa 2½ Lod 1 Quintin Guld = ca. 15 gylden	ca. 37 -
<hr/>	
Ialt . . . 228 577 <i>M</i> 18 <i>β</i> 3 P.	

Regner man en *M* Købeevne i 1875 til ca. 12 Kr., vil disse 228 577 *M* repræsentere en Sum af omtrent 2¾ Million Kr., i 1945 selvfølgelig det flerdobbelte. H. F. Rørdam har i 1867 opgjort Regnskabets samlede Beløb til 85 127½ Lod Sølv. Da en Tønde Rug i 1524 regnedes til 12 *β* d. og 1 Lod Sølv 1532 efter hans Formening gjaldt 24 *β* d., i Virkeligheden mere, kommer han til det Resultat,

²⁾ RA. Universitetsarkivet. Konsistorium, 52, Aktstykker før Reformationen. Enkelte Fejl i Rørdams Gengivelse.

Itte so er B mo yder fobes bly oc andiff so er B uil fide xo regnskab
vng lody muf

Gudat xo forie polff so vdt er pffint
om iij^e ppiij lody muf iij lody quoy iij ortz

Itte liget oc langt ttime vdgiff emod intagt xo forie polff tte
beloker pff vdgiffind iij lody muf so lot iij ortz med end
oppebering oc tte kom xo regnskab

pendinge aff tte polff so vdgiff indtjemest
y malind oc vdgiffind diens tteffind indt
Lisse effte pendinge tteffind vdgiffind indtjemest aff
tffind indtjemest aff tte polff so kom tteffind fangt effte
som forie forie tteffind ppiij muf tteffind tteffind
tffind tteffind vdgiffint effte tteffind quoytiff oc regnskabs
tffind

Itte tteffind vdgiffind tteffind indtjemest y malind indtjemest
aff tte polff so tteffind tteffind andmet oc vdgiffint
tteffind tteffind muf iij so men tteffind tteffind
oppeborit noget polff tteffind uil vteffind flane oc tteffind tteffind quoy
tffind tteffind tteffind for forie pend

pendinge so B anders bilde tteffind andmet
oc oppeborit aff indtjemest y tteffind tteffind
oc malind

Itte forie tteffind B anders bilde oppeborit aff vdgiffind diens
tffind tteffind tteffind tteffind tteffind tteffind muf vff

Itte tteffind B anders bilde andmet aff vdgiffind indtjemest vdgiffind
malind tteffind iij tteffind muf

Gudat xo forie pend so B anders bilde
tffind oppeborit aff tteffind indtjemest
beloker pff uil tteffind tteffind tteffind tteffind tteffind

tteffind tteffind iij tteffind muf vff

Itte h' anders bilde vdgifts till thuncte besolling oc anders vdgift
effter hans regningsbills oc kvittansbills hudege tha belober sig
till till hobe trettio i trettio ut p d

Itte ligit oc last h' anders bilde vdgift emed hans utagt
tha bliffit som stolsing v' puz ut iij ff ij d

Regningsbills p 100 guld p oc konen aff storsing
aff the moftrantspaz oc haldte

Itte først biff h' anders konens stoff till Roskilde andammet
puz ligit ut puz last 2 quinten stede guld

Itte biff h' anders bilde andammet puz ligit ut iij last
i ortz till oc ij' puz last i ortz

Regningsbills p 100 guld h' anders bilde biff
andammet oc vdgift

Itte først puz en biffmandt aff hant puz last to next last puz
puz ut puz puz puz vuz puz ut

Itte last h' anders bilde muntze puz nobill puz vuzde h' last
muntze i quinten oc till till last hant muntze en h' nobill
aff iij last, quinten guld puz h' puz aff land guldsmidt till
aff puz h' muntze puz aff puz nobill oc puz oluff puz
iij aff puz nobill puz h' stalle guld rede puz

Buz puz puz guld h' iij last puz

Itte biff h' anders bilde puz h' vuzd vuz puz last
guld i hant betaling puz hant stalle oc anders vdgift puz
hant muntze

14

forbudning for alle ...
alle ...
som i ...
alle ...
off ... 1531.

Paategning med Kanniken Jep Heyes Haand

at ovennævnte Sum i Lod Sølv svarer til 170 257 Tdr. Rug eller mindst en Million Rdlr. »i vore Penge«, c: 1867!

Det blev i alle Maader Danmark en dyr Spøg at importere Holstenerne i Riget. Løftet om Erstatning for de stjaalne Kirkekar blev naturligvis aldrig opfyldt.

Vil man nu se nærmere paa, hvilken Mønt der er præget, bliver man næsten Svaret skyldig. De Møntrækker, der foreligger fra Aarene 1530—32 og u. A. er meget beskedne og bærer navnlig ikke Præg af Krigsmønt, c: Efterligninger af den daarlige norske Mønt, Søslinger paa II Alb. eller Hvide = 6 Penninge og 14 Penge paa 4 Alb., som Rentemester Glob foreslog udmøntet paa Københavns Slot. Et Faktum er Overførelsen af Jørgen Drews til København, paa samme Maade som han i Tyverne tog til Aalborg og slog 14 Penninge og 6 Penninge (Søslinge).¹⁾ Af disse sidste anfører Østergaard, at der er udmøntet en Mængde; der kendes henved en Snes Varianter fra 1524 og 4 Varianter fra 1525. Galster²⁾ anfører efter Schou ialt 192 Varianter. Hans Gennemsnitsvægte passer ikke med Mårten Møntskrivners Regnskab, derimod de højeste Vægte. Lødheden er kun 2. Man fristes næsten til at antage, at Drews har taget sine Aalborgstempler med og er kilet løs paa dem, thi skulde han for sin Del i en Fart skaffe ca. 100 000 *℔* i Søslinge, det vil sige ca. 3 Millioner Stkr., var det en utænelig stor Anstrengelse i Datiden, der vel kunde kræve Sparsomhed med nye Stempler og Anvendelse af gamle. Af de til Nutiden bevarede fremgaar, at disse Søslinger har været daarlig udførte. Galster nævner en Søsling fra Malmø med Aarstal 1525, hvis Finhed kun er $\frac{69}{1000}$. Dertil kommer, at Frederik I. kunde have særdeles gode Grunde til at skjule sin nye Krigsmønt under den gamles Præg og Aarstal. Denne var Almuen kendt med og vant til og ikke helt utilfreds med; en ny med Aarstal 1531—32 vilde have øget Opsigten og Panikken over Kirkeranet og Klokketyveriet, alt for at bekæmpe en Konge, der i Virkeligheden havde Borger og Bondes Sympati fremfor den tyske Holstenerkonge.

At nogle Hvide u. A. er kommet med, synes helt naturligt

¹⁾ Th. Østergaard: Aalborg og Ørbæk som Møntsteder. Hist. Samf. for Aalborg Amt, XXXIII, p. 297—98, Aalborg 1942, p. 38—39.

²⁾ N.N.T. 1948, p. 105 ff.

14 Penning fra Kbhvn. 1524

Aalborg 6 Penning eller Søsling 1524

Hvid eller 3 Penning fra Kbhvn. u. A.

Med Malmømønten har det sikkert forholdt sig som med den til København henlagte »Aalborgmønt«.

Selv med de senere omtalte 4 β og 8 β fra 1532 og u. A. taget med i Beregningen synes det næsten udelukket, at disse Mønter kunde slaa til overfor et Krav om Udmøntning i Millionvis af Mønter. Under alle Omstændigheder svarede de ikke til Kanslerens Krav om Smaamønt 6 Penninge og 14 Penninge.

Om Frederik I. har anvendt gamle Aarstal og eventuelt ogsaa Stempler paa sine nye Søslinge, vilde han være en Forgænger baade for Frederik II., der slog runde M med 1563 ustandseligt under Syvaarskrigen, og Christian VII., hvis Møntsmede anvendte Stempler til Kobberskillingen 1771 i en Række Aar efter dens første Fremkomst. — Nogen god Mønt blev dog udslaaet. Ganske som under Krigsforholdene 1496 og følgende Aar samt 1516 og Aarene derefter ser man ogsaa nu fremkomme værdifuld Guldmønt.

Det er saare betegnende af ovenstaaende Regnskab at se, hvorledes Anders Bilde lod slaa 21 Nobler til samlet Vægt 60 Lod \div 1 Quintin og en tyk Nobel paa $2\frac{1}{2}$ Lod 1 Quintin. Det har været særdeles vægtige Nobler, gennemsnitlig 3-dobbelte, thi en Nobel efter Kong

Rhinsk Gylden 1527

Rhinsk Gylden 1531

Nobel 1532

Frederiks Møntordning vejede 1 Lod. Engelske vejede endda kun $\frac{1}{2}$ Lod. De skulde sikkert gives de højere Befalingsmænd.
Ogsaa nogen større Sølv mønt blev præget:

Sølvgylden 1531. S. 3

Sølvgylden 1532. S. 6

Angaaende Mønten i Norge hidsættes et β Stk. og en Hvid.

 β fra Oslo 1526

Hvid u. A. fra Bergen

Angaaende Mønternes *Vægt* oplyser Hans Holst¹⁾, at Vincents Lunges Bergens β -Stkr. gennemsnitlig er et Par Tiendedels gram under Raavægten. Noget lignende gælder Hvidene. Eske Billes 4 Hvid β efter 1530 vejer $\frac{1}{2}$ gr. og mere under Møntordningens Bestemmelser. Det er derfor muligt, at Bille ikke har fulgt Jørgen Kochs Anvisning af Hensyn til »den høie sølvpris og myntnyttens«.

Af Olav Galles Skillinger naar kun faa »op imot den råvikt som ordningen af 1525 og 1526 bestemmer . . . Grunden er først og fremst å søke i den ufulkomne justering, dernest i den omstendighet, at der

¹⁾ »Mønt«, p. 132 ff.

skulle tjenes på utmyntningen. Også de få eksemplarer av de skillingen der 1528 og 1530 blev utmyntet under Mogens Gyldenstjerne, Olav Galles efterman er et par decigram undervægtige i forhold til bestemmelsen om råvikten i myntordningene av 1525 og 1526«.

Det er det tvivlsomme og vaklende Grundlag, paa hvilket der visselig ikke kan foretages nogen Bedømmelse af Datidens Pengevæsen, ej heller fæstnes Vægten af den cølske *M* til 230 gram!

Det er ganske givet, at Møntakterne er et, den faktiske Udmøntning noget andet. Møntakterne er Grundlaget for Beregningen af Datidens Økonomi, Mønterne i sig selv delvis kun en *Kreditmønt*, hvis Vægt af mange Grunde blev ringere, aldrig bedre end Møntanordningens Bestemmelser. Kongens og Statens Kasse var som Regel tom. Sølv blev dyrt at købe, naar det skulde opvejes i daarlig Mønt. Og dèr gjaldt ingen kære Mor! Guldsmede og Metaljøder vidste paa en Prik, hvad Sølv et skulde gengældes med i Mønt og hvad de enkelte Mønter indeholdt af ædelt Metal. Menigmand, den almindelige Borger, Købmand, Bonde og Adelsmand maatte derimod stole paa Møntens Navn og de aabne Breve og Forordninger, der omhandlede den. Derved maatte disse, den almindelige Almue, yde Mønterne Kredit for, hvad de i Virkeligheden maatte mangle i at være fuldvægtigt Byttemiddel. At dette i vor Tid er gaaet til den Yderlighed, at Mønten kun er af Papir, byder kun en skrøbelig Garanti. Datiden havde dog en Del, stundom det hele, stundom kun lidet som Metalgaranti.

Møntmestrenes Navne fremgaar af det foranstaaende; Møntstederne ligesaa. Om Møntergaardene haves enkelte Oplysninger:

En *Anders Loduigszen* fik Brev for sig og Arvinger paa Kronens Jord ved Møntergaarden, østen op til Pouell Hansszenns og vesten op til Niels Stemps Jord, 11 Alen i Længde ud med Gaden og saa bred, som de andre Jorder ere indhegnede, dog med saa Skjel, at han skal bygge derpaa et godt Hus og *»icke saa høgt, att vindwegenn paa myntthergaardenn forbyggis ther met, saa mendt kandt ligewell see vdi strandenn«*.

5. Avgudt 1529. Vi Fr. unde og give, med vort elsk. Danmarcks Riges Raads, som nu er til Stede hos os, dets Raad, Ja og Samtykke, Hr. *Iahan Randtzov*, Ridder, vor Mand, Raad og Hofmester i Lantholsten, og hans rette Arvinger til evindelig Eje en *Gaard ved Østerport i Køpenhaffnn*, som nu kaldes *Mynttergaarden* og til forn kaldtes Hr. Benedictz van Aenfellds Gaard, med Hus, Grund og Bygning, som nu

findes derpaa, desligeste med Gaardsrum og Haverum, 119 sielindske Alen i Længden fra den gamle Mur, som staar i sønder, og saa i norden, indtil Gaardsrummet vedtager til de Boder, som vor Rente-mester Mester Anders Glob har ladet opbygge paa vore Vegne, og 63 Alen selindsk i Bredden fra vester, som vor Kaalgaard vedtager, og saa fremdeles i øster, eftersom han har »beslaget« og indhegnet.

4. Novbr. 1529 er givet Kongen til kjende, at den Jord og Grund neden for Mynttergaarden i *Køpenhaffnn*, imod Bremerhaalmen, som Kongen gav Niels Stemp, er nu kommet i hans Hævd og Væge. Derfor har Kongen tilladt Hr. Iahann Vrne at indtage og indpæle til samme Grund 6 Alen »eendelengs att forne iordt saa wiidt hun seg streckenndis er vdi *wannndnet emodt Bremerhaalmenn*«, og siden beholde det til samme Jord som fri Ejendom.

Jørgen Koch i Malmø gjorde sig øjensynlig til Gode af sin gamle Staldbroder, Christian II.s trofaste Tilhænger og Kansler Hans Michelsens Ejendom i Malmø 1529:

17. Juli. *Iyrgenn Kaack*, Borgemester i *Mallmø*, fik Mageskiftebrev paa en Hans Michellsszenns Jord smstd., »som Iyrgenns strandboder paabygde ere« og et Hus paa det nordøstre Hjørne af »thett liillde Ferge strede«, hvorimod Kongen skal have en Gaard ved Vesterport i *Mallmø*, »syndenn aellgadenn«, østen ved det Stræde, som løber ned til Palnesø.

4. Aug. En Jord, som »Iyrgenn Kaacks strands boder« stande paa, og det Hus, som Niels Suder iboer, blev tilsagt forskr. Iyrgen Kaack af Hr. Iahann Randzow og af Hr. Albrecht Ibsszenn for den Gaard og Jord hos Møntergaarden sønden Adalgaden og blev vurderet for 250 Mk.

1532 foreligger et Par ikke uinteressante Meddelelser om Mønt-medien i Malmø:

Breff *till møntemesteren i Malmø*, att hand antworder her Iahan Vrne ij^m marck danske aff mønthen tiill hielp, som hand kand betale k. M. bodtzmendt mett och folkett ther paa slottett.

Iacob Michelszenn i Malmø schall haffue en aaben breff tiill mynthemestherenn vdi Malmø, lydendis, at wor nadigste herre haffuer vndt och tilladit, at Iacob Michelszenn maa lade mynntte lx lødig marck siölff paa myntthen ther vdi Malmø *vnder saadant pagmentte och kornn*, som *myntten nu slas*, at hand forthy myntter hannum samme

siølf i rund myntt strax met thet allerførste, førre end stempelenn bliffuer forwandlet.

Ordene »som myntten nu slas«, tyder paa, at det ikke mere er samme Mønt, som sloges efter den egentlige Møntanordning 1524. Betegnelsen: »pagmentte« er heller ikke noget godt Tegn. Hentydningen til Stemplernes hastige »Forvandling« synes ogsaa noget mystisk.

Det er *Nødmønten* 1531—32, der her er Tale om, og som ogsaa Schive har faaet Øje paa: »man finder ogsaa at de danske Penge vare slettere i Kong Frederiks sidste Regeringsaar . . . thi i 1530 ansætter Mogens Gyldenstjerne paa Akershus en rhinsk Gylden til 3 *M* d., medens den forhen regnedes kun til $2\frac{1}{2}$ *M*.¹⁾

4 β fra København 1532

Jørgen Drews slog paa Mønten i København i Nødsens Aaret 1532 daarlige 4 og 8 β. Jørgen Koch møntede i Malmø lignende 4 β, alt-sammen til Imødegaaelse af Faren fra Christian II. Ifølge Mårten Mynteskrivares Regnskab paa Svartsjø Slot var disse 4 β kun $4\frac{1}{2}$ lødige, mod Møntanordningen 1524 14 lødige. Til Gengæld vejede de 4,4578 gr. mod Anordningen: ca. 2,6 gr. De 50 *M*, som indsmel-

4 β dansk u. A. fra Frederik I., slaet i Malmø

¹⁾ C. J. Schive: Norges Mynter i Middelalderen, Xania 1865, p. 147 ff.

tedes, gav 1 Løde *M* 1 Lod 3 Ort f. S. og 2 Løde *M* 12 Lod 1 Ort Kobber. Det var unægtelig slet Mønt, af Finvægt kun 1,2537 gr. mod Anordningens 2,325 gr.

8 β fra København 1532

Under Frederik I. slog Ærkebisp i Trondhjem *Olav Engelbrechtsson* en 8 β og nogle 4 Hvide eller Skillinger, der dog ikke synes at have mere end rent historisk Interesse. Den udvalgte Bisp til Oslo *Hans Mule* slog i Slutningen af Christian II.s og Begyndelsen af Frederik I.s Tid ringe Mønter, der er anslaaet til 2 Hvide eller 4 Hvide eller $\frac{1}{2}$ β og 1 β.¹⁾ *Søren Norby* slog Skillinger og Hvide, mens han var Lensmand paa Gotland 1523—25; de er indgaaende behandlet af P. Hauberg.²⁾

Inden vi forlader dette forvirrede Tidsrum og gaar over til et end mere kaotisk, vil vi endnu engang resumere den for Bedømmelsen af Datidens Pengevæsen vigtigste Sag, nemlig Forholdet mellem Hovedomsætningsmønten, Gylden, og Smaa- eller Skillemønten i den daglige Vandel.

Som foran flere Gange nævnt gik der tilsidst 5 *M* i daarlig Klippingsmønt paa 1 Gylden, men dette var dog et forbigaaende Krigsfænomen i Forbindelse med Christian II.s Sverigeskrig og Fordrivelse. Frederik I. søgte strax i Overensstemmelse med Rigsraadet at raade Bod herpaa ved Inddragning af Klippingsmønten, Nedsættelse af Fortidens øvrige ringe Mønt og Udstedelse af Møntordninger om god Mønt. Om det skyldtes Kongens Sparsommelighed eller ligefrem

¹⁾ C. J. Schive, l. c., p. 155, 143—44.

²⁾ P. Hauberg: Gullands Myntvæsen, Aarb. for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1891, p. 49 ff., 67 ff.

Mangel paa Midler dertil, blev Møntreformen dog ikke ført ud i Livet i et saadant Omfang, at det virkelig kom til at betyde noget. Ifølge et af Kongens Sekretær, Antonius Willfferdes ført Hofholdningsregnskab fra 1527¹⁾ regnedes 1 Jochimsdaler til 26 β , et \mathcal{M} Stk. til 17 β , en Gylden til 27 β . Andetsteds har Otto Ratlow faaet 21 G. »then g. gerechnet tho 26 β «. »776 \mathcal{M} 9 β d. is tho guden gelde gerechnet 465 \mathcal{M} 14 $\frac{1}{2}$ β , 3: 1 \mathcal{M} l. = 1 $\frac{2}{3}$ \mathcal{M} d. Paa samme Vis er f. Ex.: »im denschen gelde 630 \mathcal{M} 9 β d. = im guden gelde 372 \mathcal{M} lüb.«. I Overensstemmelse med ovenstaaende fik efter Regnskabet 1528 Biskoppen i Aarhus 200 \mathcal{M} d. in denschener gelde, in lüb. munte 120 \mathcal{M} . Jens Matzen fik 180 \mathcal{M} d. »in denschen gelde, in lüb. munte 108 \mathcal{M} .« I et Regnskab 1529 er 10 g. = 25 \mathcal{M} d., altsaa 1 g. = 2 $\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d., 1 Rosenobel = 10 \mathcal{M} , og 1 Englot = 6 \mathcal{M} . Efter et Regnskab 1530 er en Goltgylden = 28 β .

I andre Pengeoptegnelser er 1 \mathcal{M} l. sat til 1 $\frac{2}{3}$ \mathcal{M} d. og 1 r. g. til 3 \mathcal{M} d. En Fjerding med Penge, som Anders Glob antvortede Jacob Ridesmaasvend, indeholdt bl. a. en Sæk, hvori der var 1353 r. g. = 2029 \mathcal{M} 8 β , 3: 1 r. g. til 1 $\frac{1}{2}$ \mathcal{M} l.

I Norge regnede Vincents Lunge 1 Gylden til 2 $\frac{1}{2}$ \mathcal{M} 4 β , Mikkel Blech den til 2 $\frac{1}{2}$ \mathcal{M} d., medens hornske Gylden gik til 1 \mathcal{M} .²⁾

I Hansestæderne var 1506—28 rhinske Gylden lovmæssigt sat til 22 β pr. Stk., men i Handel og Vandel ansattes den 1522: gamle, (jfr. ovfr. ved Omtalen af Overenskomsten mellem de cølske Kurfyrster 1491), til 28 β , nye til 26 β , 1523: i Almindelighed til 26 β , gamle til 28 β , nye til 27 β , 1524: gamle til 28 β , nye til 27 β , 1528: til 27 β . I Aaret 1529 sattes den lovmæssigt: gamle til 26 β , nye til 24 β , i Handel og Vandel til 28 β , 1530—31 til 29 β . I 1532 gik Gylden i Handel og Vandel til det i Reces og Bursprog fastsatte fornævnte Antal β . Den lybske Gylden eller Dukat, der som vi tidligere har set bibeholdt et bedre Guldindhold end den rhinske Gylden, regnedes i disse Aar lovmæssigt til 32 β , i Handel og Vandel til 36—40 β .³⁾

Resultatet af alt det foran anførte maa herefter blive, at Frederik I.s Ansættelse af 1 Gylden til 2 \mathcal{M} à 12 β d. altsaa 1 $\frac{1}{2}$ \mathcal{M} à 16 β eller 24 β

¹⁾ Medd. fra Rentekammerarkivet I, 1871, p. 2, 6, 24, 26, 28—29.

²⁾ RA. D. K. No. 46, 1481—1571. Diverse c. 1523—33. Norske Rigsregistrarer I, p. 9, 18.

³⁾ W. Jesse, l. c., p. 218.

kun gjaldt paa Papiret og slet ikke kunde gennemføres i Livet, allerede fordi det vilde have krævet en uendelig Mængde god Mønt udslaaet, hvad Tiden og Forholdene slet ikke tillod. Derimod var 1 Gylden i Guld i Datiden lovansat lig 24—26 β lybsk, i Handel og Vandel 28—29 β lybsk og 3 \mathcal{M} d. eller 48 β d. og 1 \mathcal{M} l. = $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{2}{3}$ \mathcal{M} d., selvfølgelig efter Beskaffenheden af den Mønt, der er Tale om. At de 3 \mathcal{M} d. er paa 16 β pr. \mathcal{M} og ikke paa 12 β d., som Frederik I. i 1524 tilsigtede, fremgaar af Forholdet til den lybske Mønt. Men da Frederik I.s Mønt ved Udgangen af hans Regering bestod af daarlige 4 β , maaske endog særdeles tarvelige Søslinge, hvoraf i hvert Fald en Mængde maa være blevet tilbage fra Klippinge-ommøntningen, er det med Rette, at vi maa gaa ud fra, at 1 Gylden i Mønt efter Forholdet til den lybske Mønt er sunket til 3 \mathcal{M} d., altsaa den danske Mønt er ved Indgangen til Grevens Fejde forringet saa vidt, at der maatte 3 \mathcal{M} d. til at udfylde 1 Gylden, den være sig i Guld eller Sølv, og at den danske β nærmede sig til at blive $\frac{1}{2}$ β lybsk, et Resultat, som Frederik I. i 1524 har haabet at kunne bekæmpe, men som de senere Begivenheder skulde bekræfte.

Det er saa heldigt, at vi, som nævnt, i Mårten Mynteskrivares Regnskab 1541—42 paa Svartsjø har autentiske Oplysninger om de daarlige 4 β Stkr., Frederik I. lod slaa tilsidst. Schive anslog dem til 5—6 lødige. Efter Mårtens Regnskab var de kun $4\frac{1}{2}$ lødige 50 \mathcal{M} paa 3 Løde \mathcal{M} 13 Lod 1 Qv., hvoraf fint Sølv 1 Løde \mathcal{M} 1 Lod 3 Orth og Kobber 2 løde \mathcal{M} 12 Lod 1 Ort, altsaa ca. 4,46 gr. brutto, 1,250 gr. f. S. og 3,21 gr. Kobber! Intet Under, at ogsaa Mogens Gyldenstjerne paa Akershus anslog 1 Gylden til 3 \mathcal{M} d., som i disse 4 β Stk. endda kun repræsenterede ca. 15—16 gr. f. S., medens Gylden den skulde indeholde ca. 24 à 25 gr. f. S. En ret stor Kredit skulde altsaa i Virkeligheden holdes disse Mønter til Gode. Deres Købeevne i Kr. 1875 var pr. Gylden ca. 33 Kr., medens et 4 β Stk. kun repræsenterede $\frac{1}{12}$ heraf, i Virkeligheden langt mindre.

Endnu engang inden Frederik I.s Død og Christian II.s Overgivelse den 1. Juli 1532 sporer vi gamle Kong Christian i Møntvæsenet. Efter hans Landgang i Norge den 5. November 1531 meddeler han 24. s. M. Mogens Gyldenstjerne Kvittering for Laan af Møntredskaber og Møntmester. som han lover paa Forlangende at aflevere paa Akershus. Den 5. Jan. 1532 har Anders Hansen paa Elfsborg berettet,

at Christian II. slaar Mønt i Oslo. Imidlertid maa det dog snarest antages, at Møntningen foregik i Hamar, thi den 9. Januar og 19. Februar 1532 beder Kongen Ærkebisp Olav Engelbrechtsson sende Sølv til Kongens Møntmester i Hammer Peter Rytze. Den 11. April s. A. kvitterer Kong Christian Jacob Møntmester (Schult) og Niels Skriver for 99 Løde *M* Sølv 6 Lod paa Olav Engelbrechtssons Vegne. Den 6. Novbr. 1532 efter Kongens Tilfangetagelse maa samme *Jacob Schult Møntmester i Trondhjem* erkende, at han sammen med *Christian II.s Møntmester Pejter Rydze* og Hans Schnicker efter Kongens Ordre har prøvet Sølvet paa St. Halvards Skrin.¹⁾ Samtidig sendte Frederik I. Knud og Mogens Gyldenstjerne Stempel til at mønte *Sølv Klippinge*, om de kommer over noget Sølv, dog *af samme Slags som de Klippinge, Kong. Majt. lader mønte her i Danmark* og ikke ringere, jfr. hermed, hvad nedenfor er anført om en af G. Galster fremdragen svær Klipping. Kongen havde i Forvejen givet Besked om at mønte Kronhvider og St. Oluf Hvider og beordret Folk til at modtage i Betaling $\frac{1}{4}$ i Smaamønt.

Hvad Ærkebisp Olav Engelbrechtsson havde forgjort Frederik I. til Fordel for Christian II. kom ham dyrt til at staa. 15 000 *M* maatte han udrede. Ogsaa Bisp Mogens i Hamar kom af med en større Sum 2500 Lod Sølv norsk²⁾ Vægt.

Alle disse Forhold danner ligesom et Forspil til de Hændelser, der indtraf, da Frederik I. var død den 10. April 1533.

G. Galster³⁾ nævner i Forbindelse med Frederik I.s Klipping fra

Klipping *M* eller 2 *M*, slaet 1531 paa Hamar af Christian II.s Møntmester Peiter Rytze

¹⁾ Dipl. Norv. II, p. 816; VIII, p. 697, 700; IX, p. 622, 751; X, p. 675; XII, p. 602. Norske Magasin I, p. 83; II, p. 219, 224.

²⁾ RA. Norvegica No. 3, f. 52.

³⁾ N.N.A. 1948, p. 101 ff. Chr. Lange II, p. 277, No. 16c, jfr. Tavle 31.

1532 af Vægt ca. 14 gr. en svær Klipping med Krone over G paa Av. og Nældeblad paa Rev. af Vægt ca. 28 gr. Den passer ikke med Beskrivelsen hos Reynold Junge af Gottorpklippingen, men kan være

M eller 8 *β*, slaaet af Ærkebisp Olav Engelbrechtssons Møntmester i Trondhjem Jacob Schult

β slaaet af samme

Klipping *M* eller 2 *M* fra Frederik I. 1532

møntet for Frederik I. paa Gottorp, efter at Mønten var flyttet dertil fra Husum, som dobbelt af Klippingen 1532. Tegningen paa Rev. svarer aldeles til Av. paa Søslingen fra 1532. Kronen over G passer — som før nævnt — ikke til Christian III.

Til Oplysning om Frederik I.s sidste daarlige Mønter hidsættes Uddrag af fornævnte Mårtens Regnskab:

*Mårten myntskrivares räkenskap pro anno 1541 och 1542.*¹⁾ Räkenskapen upptager såsom 1541 å myntet vid Svartsjö nedsmält och ommyntat:

Först gammalt svenskt silvermynt av olika slag.

Her effter fölgier allehände Danst Myntt Först

Marckestycker 24 631 mrck dca Woge 880 lödmrk 12 lott 3 qv hullt in fine 6 lott 1 qv Löper fint Sölff 344 lödmrk 3 qv $3^{11}/_{16}$ dr, Kopar 536 lödmrk 11 lott 3 qv $5/_{16}$ dr

Dansche halfue marckestycker 400 mark dca woge 13 lödmrk 11 lott hullt in fine $6^{1}/_{2}$ lott Löper fint Sölff $5^{1}/_{2}$ lödmrk 3 qv $3^{1}/_{2}$ ort, Kopar 8 lödmrk 2 lott $1^{1}/_{2}$ ort

Dansche 4 Skillinger 1232 $^{1}/_{2}$ mark dca woge 67 lödmrk $5^{1}/_{2}$ lott, hulth in fine 3 lott $2^{1}/_{2}$ qv Löper fint Sölff 15 lödmrk 4 lott $1^{1}/_{2}$ ort, Kopar 52 lödm 1 lott 1 qv $2^{1}/_{2}$ ortt

Konung Fredericks 4 Skillinger 50 mark dca woge 3 lödmrk 13 lott 1 qv hullt in fine $4^{1}/_{2}$ lott Löper fint Sölff 1 lödmrk 1 lott 3 orthe Kopar 2 lödmrk 12 lott 1 ort

Dubbel marcke sthr 30 mrck dca woge 15 lott 1 qv hullt in fine 6 lott $1^{1}/_{2}$ qv Löper fint Sölff 6 lott 1 ort Kopar 9 lott 3 orthr

Danske Sydtzlinger 8 mk dca woge 3 Lodemk 1 Lott hullt in fine 2 Lott löper fint Sölff 6 Lott 2 Orth Kopar 2 Lodemk 10 lot $3^{1}/_{2}$ q.

Greffue Cristoffers klippinger 68 sty^r Stycket reknat för 2 mk dca Löp 136 mark woge 4 lödmrk $3^{1}/_{2}$ lott hölth in fine 5 lott 1 qv Löper fint Sölff 1 lödmrk 6 lott $1/_{2}$ qv Kopar 2 lödmrk 13 lott $1^{1}/_{2}$ qv (jfr. p. 53 i N.M. 1918 XXI. Uddrag af Rentemesterbogen for 1936).

Konung Cristierns klippinger 119 $^{1}/_{4}$ stycker, stycket reknat för 2 mk dca 238 $^{1}/_{2}$ mk woge 7 lödmrk 9 lott hullt in fine 9 lott $3^{1}/_{2}$ qv Löper fint Sölff 4 lödmrk 10 lott $2^{1}/_{2}$ qv Kopar 2 lödge 14 lott $1^{1}/_{2}$ qv (jfr. smstds).

Summa effter Dansth mynt först Werck 981 lödmrck 7 lott 1 qv Fint Sölff 372 lödmrck 12 lott $2^{11}/_{16}$ dgt, Kopar 608 lödmrck 11 lott $1^{5}/_{16}$ dgt.

Det er helt besynderligt at se al denne danske Mønt ommøntet til den Dalerlønt m. m., som Gustav Vasa lod slaa paa Svartsjö Kongsgaard, og som man faar et godt Overblik over i Appellgrens

¹⁾ Jfr. H. Forssell: Sveriges inre historia från Gustaf den förste, Stockholm 1869—75.

Tabel, der synes lettere forstaaelig og overskuelig end de hans Arbejde, Gustav Vasas Mynt, af Udgiveren tilføjede Tabeller.

Foranciterede Aktstykkets Oplysninger om danske Mønter staar paa Grænsen mellem dette og efterfølgende Afsnit. De paagældende Mønter har øjensynligt tjent som Sold til Landsknægtene mellem Rigerne og er derved blevet spredt ud over større Strækninger. Naar det anføres allerede her, skyldes det, at der heri er omtalt 4 *β* fra *Frederik I.s Tid*, som foran ommeldt, samt endvidere *Grev Christoffers Klippinger*. Ihvorvel disse sidste hører til det følgende Tidehverv, kan man allerede her ikke undgaa at komme ind paa disse Mønter.

Under Christian II.s Møntvirksomhed i Norge 1531—32 har man¹⁾ hidtil henført nogle mindre Klippinger med et kronet C og det oldenburgske Vaaben, uagtet de ikke i deres Præg indeholder mindste Hentydning til Norge:

Klippinger Schou 1—3

Man skulde jo tro, at Christian II. frem for nogen kunde ønske paa sine Mønter at gøre sin Arveret og Kongeret til Norge øjensynlig for alle, saaledes som det jo ogsaa er sket paa Klipping Marken fra 1531.

Ved Bedømmelsen af dette Spørgsmaal er det ikke uden Betydning at se lidt nærmere paa Mårtens Regnskab. I dette skelnes tydeligt mellem Grev Christoffers Klippinger og Kong Christians Klippinger. At disse sidste er Christian III.s fremgaa af, at Resten af de i Mårtens Regnskab for 1541 omtalte danske Mønter, som det skal vises i næste Afsnit, tilhører denne Konge. Men Grev Christoffers har man hidtil ikke kendt. I G. Galsters Udgave af Reynold Junges Møntmesterregnskaber opføres 2 Klippinger p. XVIII No. 4 og 5 som Christian III.s sammen med en Del andre Klippinger (som med Rette tillægges denne Konge), tiltrods for, at han p. 109 under »Mønt-

¹⁾ Hans Holst: Norges mynter til Slutten af 16' Aarh. »Mønt«. 1930. Pl. IV, No. 83—84.

mærker« maa erkende, at »Mærkerne« ikke passer paa disse 2 Mønter. Ikke destomindre henfører han den ene uden noget Bevis til Gottorp Møntsted. I Reynold Junges Forklaring omtales Aarstallet 34, medens den paagældende Klipping har fuldt Aarstal. Den anden Klipping, som han vil henføre til Aarhus, bærer slet ikke det af Junge som karakteristisk for Aarhus Mønten omtalte Kløverblad saaledes som de øvrige Klippinge fra Aarhus.

Grev Christoffers og Christian III's Klippinge fra Grevefejdens Tid.
(efter Galster)

Men hvad der særlig adskiller Noo. 4—5 fra 6—8 er *Kronen over C*. Museumsinspektør Galster, der er en saa nøje Kender af Danmarks Mønter, har ikke i denne Relation lagt Mærke til, at alle Hertug Christians Mønter fra denne Tid, mens han kun var ELECTVS REX og tilmed var i Tvivl, om han skulde modtage Danmarks Krone med de dermed forbundne Forpligtelser og Vanskeligheder eller hellere lade den gaa videre til Broderen Hans, savner Krone. Han afbildes barhovedet ligesom Christian IV. paa Prinsedaleren fra 1590. Derfor er *C paa Aarhus Klippingene uden Krone*. Vi har altsaa sandsynligvis til Dato intet Exemplar af Gottorp Klippingen, men derimod 2 Exemplarer af Grev Christoffers Klippinge med kronet C, nemlig gamle Kong Christian II.s Chiffer.

Man vil i denne Sammenhæng bemærke, at paa Grev Christoffers runde Mønt bærer Kongen paa Thronen Krone, medens man paa Christian III.s Mønter lige til hen paa Aaret 1535, da han var hyldet i hele Jylland, kun saa enkelte Mønter med Krone. End ikke paa de i Stockholm møntede Stkr. bærer han Krone undtagen paa ganske enkelte Stkr. Det er, som Hertug Christian omhyggeligt har undgaaet at fremtræde som Konge, saa meget mere, som han lige til hen paa Aaret 1536 tilbød at trække sig tilbage for Broderen Hans.

1537 kom de festlige Dalere med Kongen i fuldt Skrud med Krone og Scepter eller Kaabe, da han var kronet den 12. Aug. — Endog i selve Møntkabinetet maa man have haft en Anelse om Grev Christoffers Klippinge, thi under en Omtale af *Aarhus Klippinger* siges: »Denne Mynts store Sjeldenhed synes at antyde, at det blot har været en *Prøve*, som sandsynlig, *fordi den alt for meget lignede Kongens Modstander, Grev Christoffers Mynter*, er bleven forkastet.«

Naar nu alt dette som sagt allerede her fremføres, skyldes det den mærkelige Lighed, der er mellem Kongekronen over C paa Grev Christoffers Klippinge og paa de til Christian II. i Norge 1531—32 henførte Klippinge, der unægtelig bærer et alt andet end norsk Præg, men derimod et stærkt »oldenburgsk«. Kronen er forskellig fra Kronen over C paa Klippingemarken fra 1531. Af den ene af disse Klippinge beror 1 Exemplar i »Christiania«¹⁾, af den anden Klipping 3 Stkr. smstds. og 1 i Bergen, Resten her. Men at nogle Stkr. kan være kommet med Lybekkerne til Bergen, udelukker ikke, at de ogsaa hører til Grev Christoffers Klippinge, men udelukket er det paa den anden Side heller ikke, at Grev Christoffer har faaet ned fra Norge en eller 2 Møntmestre, der stod paa Christian II.s Parti og møntede for denne i Norge 1531—32 og som derfor kunde antages at være gode til Christoffers Brug.

Til Fordel for Antagelsen af, at disse smaa Klippinge trods alt er norske, taler, at 3 Stkr. er fundet paa Storhamar Strand ved Mjøsen. De var alle 3 af Typen uden kronet C. Hans Holst har dog kun bemærket om dem, at de »formodes præget under Christian II.s Ophold i Norge 1531—32«²⁾. Formodningen støttes ikke just ved, at

¹⁾ Statens Møntsamling. H. H. Schous Notater om Proveniensen af de af ham beskrevne Mønter.

²⁾ Nordisk Numism. årsskrift 1937, p. 31—33.

der smstds. er fundet 59 danske Mønter, heraf 44 Stkr. Hvide fra Christian I. og Kong Hans og 7 Stkr. alm. Klippinge fra Malmø i Christian II.s Tid. Endvidere fandtes 9 svenske, 1 gotl., 5 engelske og 8 tyske Mønter paa nævnte Strand. De antages at være Offermønter til den slemme Søslange i Mjøsen!